

אמונת עתיד

"אמונת - זה סדר זרעים" (שבת לא ע"א).

"שנאמין בחי העולמים וזורע" (מדרש שוחר טוב תהלים יט).

חוברת זו מוקדשת לזכרם של
סיני בן יעקב ברנס
מרים ברנס בת שמואל
תמיר יעקב בן מרים ברנס
שנהרגו בתאונת דרכים בעשיק כ"ז שבט תשנ"ה
בדרכם לירושלים עיה"ק
תנצב"ה

גליון מס' 3

שבט-אדר תשנ"ה

בהוצאת

מכון התורה והארץ

כפר דרום - חבל עזה

טל. 07-847325

פקס. 07-847055

מערכת:

הרב יואל פרידמן
הרב עזריאל אריאל

החוברת יצאה לאור
בסיוע המשרד לענייני דתות
אגף לאירגונים ומוסדות
המחלקה לשיבות

כל הזכויות שמורות

סדר ועימוד
"מיזם ופיתוח קטיף" בע"מ
כפר דרום

תוכן העניינים

מאמר מערכת

מאפלה לאור גדול

5 הרב יואל פרידמן

הגות

✓ קדושת החקלאות בארץ ישראל
במשנתו של מרן הרב קוק זצ"ל

7 הרב עזריאל אריאל

מאמרים הלכתיים

✓ מרור של מעשר ראשון מספק

9 הרה"ג יעקב אריאל שליט"א

✓ קצירת פסי בידוד לפני העומר

13 הרה"ג יעקב אריאל שליט"א

✓ קטניות בהלכה

17 הרב יהודה הלוי עמיחי

✓ משלוח מנות מפירות שביעית

21 הרב יואל פרידמן

תשובות קצרות

✓ קביעות למעשר בחממה

23 הרה"ג דוב לנדא שליט"א

✓ בדיקת תולעים בתמרים לחרוסת

24 הרב אהוד אחיטוב

✓ יין בביעור שביעית ובביעור מעשרות

25 הרב אהוד אחיטוב

✓ יין של שביעית בליל הסדר

26 הרב יואל פרידמן

✓ הפרשת חלה בשבת ויו"ט

27 הרב יגאל הדאיה

✓ קביעות השנה למעשר בפירות החונטים מוקדם

28 הרב יואל פרידמן

מדרשת התורה והארץ

✓ חלה לבנות ישראל

29 הרב משה הרשטיק

סקירה מדעית

✓ סיכום ניסוי בגיזום אפרסק

31 מאיר פרנקל, מדריך חקלאי

✓ חרקים במוצרי מזון

33 מעבדת מכון התורה והארץ

תגובות

✓ הפתרון ל"בעיית השמיטה" במטעים

36 הרב זאב וייטמן

במכון ובגוש קטיף

מהנעשה והנשמע במכון התורה והארץ

40

"ואף על פי כן ולמרות הכל"

41 מן העתונות

רשימת המשתתפים בקובץ

הרב הראשי לרמת גן, ונשיא מכון התורה והארץ רב "תנובה"	הרה"ג יעקב אריאל
חבר בד"ץ אגודת ישראל מדריך חקלאי בגימלאות, שה"ם דרום	הרב זאב וייטמן הרה"ג דוב לנדאו מאיר פרנקל

מכון התורה והארץ	הרב יהודה הלוי עמיחי, הרב יואל פרידמן, הרב עזריאל אריאל, הרב אהוד אחיטוב, הרב יגאל הדאיה, הרב משה הרשטיק
------------------	--

הרב יואל פרידמן

מאמר מערכת מאפלה לאור גדול

נאמר בהגדה של פסח:

מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא ור' טרפון
שהיו מסובין בבני ברק. והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה...
שאלה עתיקת יומין נשאלה בבית המדרש: מדוע כל הגדולים שבאותו הדור
נפגשו בבני ברק דוקא? על כך משיב מרן הרב זצ"ל (עולת ראיה ב עמ' רסט):
בכתובות (ק"א ע"ב): רמי בר יחזקאל איקלע לבני ברק, חזנהו להנהו עיזי
דקאכלן תותי תאיני, וקנטיף דובשא מתאיני וחלבא טייף מינייהו
ומיערב בהדי הדדי. אמר: היינו זבת חלב ודבש. וכשהיו בבני ברק -
הכירו יותר מעלת ארץ ישראל, והרבו לספר בטובת ה' על הטובה אשר
הכירה עתה בהשגחת ה' בה שלמעלה מערך אנושי.
אותם גדולי הדור הכירו במיוחד בבני ברק את מעלתה של ארץ ישראל, ולכן
יכלו לספר כל אותו הלילה ביציאת מצרים, להתחיל בגנות ולסיים בשבח
ולהודות להקב"ה על הטובה שגמלנו והביאנו לארץ ישראל.

פעמים רבות, התורה מגדירה את ארץ ישראל כ"ארץ זבת חלב ודבש".
והשאלה היא, מדוע מצויינת ארץ ישראל דוקא בתכונה זו?
מרגלא בפומיה של מורנו הרב צבי יהודה קוק זצ"ל שהחלב והדבש שניהם
יוצאים מן הטמא: דם נעכר ונעשה חלב, וכן מקורו של הדבש מהדבורים*.
משמעות הדבר היא, שארץ ישראל היא ארץ ה': "ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה
מראשית השנה ועד אחרית שנה", ובה אנו מסוגלים להאיר את הפינות
האפלות ביותר של המציאות.

התכונה הזאת מתגלה במיוחד בימות המשיח, וכך כותב מרן הרב זצ"ל
(אגרות הראי"ה ח"א עמ' קמב):

דעה רחבה זאת, ממותקת במתקה ודבשה של תורת אמת, צריכה
להתלוות עם כל אורחותינו באחרית הימים, למחתם אורייתא בהיכלא
דמלכא משיחא בהפיכת מירא למתיקא וחשוכא לנהורא. (עפ"י הקדמת
ספר הזהר).

* אמנם רש"י פירש שכל דבש האמור בתורה הוא דבש תמרים וכאן דבש תאנים. אך יעויין
בשו"ת הרדב"ז (סי' תתקסב) שדבש האמור בתורה הוא דבש מתוק בין דבש פירות בין דבש
דבורים, והארץ נשתבחה בכולם (שיחות הרב צבי יהודה, פרשת קרח, בהוצאת הרב אבינר).

ואמנם מרגישים אנו בימים אלה של תסבוכות מדיניות ובטחוניות את המרירות והחושך ששוררים בעקבתא דמשיחא. אך הבטחון בכך שבהיכלא דמלכא משיחא הופכים את המר למתוק ואת החושך לאור - הוא הנותן לנו את הכוחות ואת התקווה להמשיך בבנין ובהתיישבות - "ועת צרה היא ליעקב ומחנה ייוושע" (ירמיה ל ז). אם לא עכשיו - מחר, ואם לא מחר - אזי מחרתיים.

מפורסם הסיפור על ה"בן איש חי" שהסתובב ברחובות בגדאד בערב פסח, וראה אשה בודקת חסה לצורך המרור. שאל אותה ה"בן איש חי": שמא את יכולה לומר מה מספר שערות ראשך? תמחה האשה, אך ענתה שאינה יודעת, ואינה יכולה לספור אותן. אמר לה הרב: שערות ראשך אפשר לספור, אך מספר המלקות שעלולים את ובני משפחתך לקבל עקב בדיקה לא טובה של החסה - אותן אי אפשר לספור.

אמנם בבית מדרשנו לא הגענו למדרגתם של התלמידים שמסוגלים לטהר את השרץ במ"ט טעמים או בק"נ טעמים (ערוכין יג ע"א). זהו כוחו של היכלא דמלכא משיחא שהופך מר למתוק וחושך לאור. אך ב"ה, בעזרתם של אנשי מדע ואנשי מעשה, הצלחנו לפחות למנוע מהשרצים להכנס לתוך החסה ושאר ירקות העלים. ואין ספק, שההתקדמות הזו, עם כל ההתפתחות החקלאית בחולות גוש קטיף, יש בהם לפחות בחינה אחת מהקץ המגולה.

בתקופה זו של מרורות, חלק גדול מעיסוקנו לקראת חג הגאולה, חג הפסח הבעל"ט - הוא מסביב למצוות המרור. לכן, הקדשנו חלק מהחוברת למאמרים שעוסקים בבעיות השונות שקשורות למציאות החרקים בחסה ובשאר ירקות העלים. עסקנו גם בבירורים הלכתיים שונים, כדי שנוכל לצאת ידי חובת מצות מרור עם כל החומרות וההידורים כיאה לחג הפסח. מתוך כך עוסק מאמר אחד בחובת נתינת המעשר (בשנה שמחויבים בו), כדי שלא יהיה חסרון של "לכס". בסקירה המדעית יצוינו הבעיות העיקריות והמקובלות שבחסה (וכן בכרפס), מההיבט של הימצאות החרקים.

מאמר אחר עוסק בהגדרת קטנית לענין פסח ולענין המצוות התלויות בארץ. כמה תשובות קצרות בעניני דיומא, כגון: משלוח מנות בפירות שביעית, מצוות הביעור בערב פסח, וכן דינים הקשורים לליל הסדר. זאת, בנוסף למאמרים אחרים, וביניהם מאמר מאת הרב זאב וייטמן הפותח את מדור התגובות בעלון.

המערכת

הרב עזריאל אריאל

קדושת החקלאות בארץ ישראל

במשנתו של מרן הרב קוק זצ"ל

ימי הפסח - ימי ראשית הקציר הם. שמח הוא החקלאי בפרי עמלו. אחר שהאמין בה' וזרע בדימעה, זוכה הוא לשאת את אלומותיו ברינה. האמונה והתפילה שליוו אותו במהלך הגידול - אינן נוטשות אותו בימי שמחתו: "כי תבוא אל הארץ אשר אני נותן לכם וקצרתם את קצירה, והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן. והניף את העומר לפני ה'" (ויקרא כג יא). מראה הוא העם כולו ע"י קרבן ציבור זה, כי דבר ה' הוא המחיה את אדמתו ואת יבולו.

זמן מיוחד נקבע לקרבן זה: "ממחרת השבת" (שם יא). מחלוקת גדולה נפלה בעם ישראל באשר למשמעותה של "שבת" זו. האם יום שביתה היא, שבת העם שקבע את קדושת יום טוב של פסח, או שמא שבת בראשית היא, שבתו של ריבון העולם? וכך נאמר במשנה (מנחות סה ע"א):

כיצד הן עושים? ... בשבת אומר להן: שבת זו? אמר הן. שבת זו? אמר הן. שבת זו? אמר הן... וכל כך למה? מפני הבייתוסים, שהיו אומרים אין קצירת העומר במוצאי יום טוב.

מרן הרב קוק זצ"ל (מאמרי הראי"ה ח"א עמ' 179-181) מבאר את יסודה של מחלוקת זו, כשהיא מבטאת את היחס אל החקלאות באדמת ארץ ישראל:

...החקלאות, הלא היא אצל כל העמים רק גורם כלכלי חיוני פשוט. אבל העם אשר הנושא שלו כולו הוא קודש קדשים, וארצו ושפתו וכל ערכיו כולם קודש הם... - הרי גם חקלאותו כולה היא ספוגת קודש. והקודש הזה שביסוד החקלאי מובלט הוא על ידי זה שחגיגת ראשית הקציר - העומר - עולה הוא למדרגת עבודת הקודש היותר עליונה, והקרבת המקודש עימו הוא קרבן ציבור שדוחה את השבת.

קרבן יחיד אינו דוחה את השבת. קרבן היחיד בא לבטא את כיסופי נפשו של היחיד, המשתוקק להתעלות מעל מיגבלותיו של העולם הזה, להתקרב לאלוהיו ולהדבק בו, לחוש כי הוא עצמו עולה הוא בסערת-אש השמימה עם הקרבן שהביא עימו (עפ"י רמב"ן ויקרא א ט). קרבן זה של היחיד, עם כל ערכו וגדולתו - אין בו כדי לדחות את השבת. קרבנו של הציבור, לעומת זאת, בא לבטא את נשמת האומה כולה, הדבקה באלוקיה מצד סגולתה (עי' עולת ראיה ח"א עמ' קכח ד"ה את קרבני, ועי' הקדמה לשבת הארץ, בהתחלה). **קרבן העם, הנותן ביטוי לנקודה הפנימית ביותר של סגולת ישראל - דוחה הוא כל סדר אחר של הופעת ה' בעולם** (עי' אורות התורה פרק ב סעי' ב). לכן, דוחה קרבן הציבור את השבת, אף שהיא "קביעא וקיימא" מאת ריבונו של עולם. נראה כי בזה באים לידי ביטוי דברי חז"ל (תנא דבי אליהו רבה, טו ו):

שני דברים יש לי בלבבי ואני אוהבן אהבה גדולה: תורה וישראל...
דרכן של בני אדם אומרים - תורה קדומה לכל, שנאמר (משלי ח כב): "ה'
קנני ראשית דרכי". אבל הייתי אומר: **ישראל קדושין קודמין**, שנאמר
(ירמיהו ב ג): "קודש ישראל לה', ראשית תבואתו".

וכן כתב מרן הרב זצ"ל בהמשך הדברים:

...השבת - קודש הוא לישראל, והשביתה מכל מלאכה היא בו חובה
נמרצת. יוצא מן הכלל הוא רק התוכן של עבודת הקודש העליונה,
המסתורית, הספוגה אור קודש קדשים, עבודת המקדש. אבל מי יהיה
לחשוב שתהיה **החקלאות קשורה בקשר אמיץ עם עבודת הקודש**
העליונה, הרחיק השמימית?

צריך לומר א"כ, שכאן מתגלה לעינינו עומק הערך של עבודת האדמה בארץ
ישראל. מסקנה זו מתבקשת מאותה הלכה שנאמרה בקרבן העומר:

איך יכול הקרבן הבא ב"החל חרמש בקמה" להיות דוחה את השבת, אם
לא הרמז הגדול שיש כאן, כי **החקלאות הארץ-ישראלית בישראל...**
נמשכת היא ממקור הקודש באומה קדושה זו? ואם כי כל העבודה
החקלאית... - הרי היא מכלל מלאכת החול, ואסורה בשבת; אבל
הקרבן של יגיגת ראשית הקציר, "מהחל חרמש בקמה" - מוכרח להיות
עולה למדרגת הקודש של הציבור, הקבועה הדוחה את השבת.

הבייתוסים לא אבו לקבל את התפיסה הזאת:

לא יכלו להתעמק בסגולת ישראל המיוחדת, לדעת את עומק הקודש
אשר לגוי הקדוש הזה, אשר בשבתו על אדמת קדשו - **גם חקלאותו**
ובנין ארצו, בכל תוצאותיה המעשיות והקרקעיות - תוכן קודש יש
להם... זאת לא יכלה הבייתוסיות לעכל... ועל כן רצתה להאפיל אותו
ולהבליט ש"אין קצירת העומר דוחה את השבת" - אין חקלאות עולה
גם בישראל למדרגה של קודש קדשים...

יכלו הבייתוסים להודות שיש ערך וקדושה בחקלאות, המתבטאת באותו קרבן
של ראשית הקציר. נראה שגם הם הודו, שאם חל "מחרת השבת", לשיטתם,
בליל שביעי של פסח - ידחה קציר העומר את קדושת החג. ערכה של
החקלאות וקדושתו של יום טוב - שניהם יונקים את כוחם מתוך סגולתו של
עם ישראל. על כן, לא קשה היה להם לראות את קרבן החקלאות דוחה את
קדושת יום-טוב. אבל העלאת החקלאות לרמה כה גבוהה, של קרבן ציבור
הדוחה את השבת - זה לא היה בידם.

נמצאנו למדים, כי החקלאות בארץ ישראל איננה רק מכשיר לבדו. אמנם
יש בה אמצעי לפרנסה ולקיום, אבל מטרה גדולה גנוזה בה: "שמאמין בחי
העולמים וזרע". **קרבנה של החקלאות, הדוחה את השבת - מפגיש אותנו עם**
אותה קדושה עמוקה הגנוזה בחקלאותה של ארץ ישראל, והיא המוצאת את
ביטוייה במצוות התלויות בארץ.

הרה"ג יעקב אריאל שליט"א *

מרור של מעשר ראשון מספק

הצגת הבעיה

מי שיש לו מרור שספק הוא אם חייב במעשרות, והוא קובע מקום למעשר הראשון ואינו נותן אותו ללוי. האם יוצא בו ידי חובת מרור בפסח?

1. הדין במצה גזולה

נאמר בגמרא (פסחים לח ע"א, סוכה לה ע"א):

מצות של מעשר שני, לדברי ר' מ' (דאמר ממון גבוה הוא) - אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. לדברי חכמים - יוצא בה ידי חובתו בפסח... אמר רבא: אתיא "לחם" "לחם": כתיב הכא "לחם עוני", וכתיב התם "באכלכם מלחם הארץ", מה להלן משלכם - אף כאן משלכם.

וכך פסק הרא"ש (פרק ב' סי' יח):

משמע מהכא דאין יוצאין במצה גזולה, דרבנן אית להו שפיר גזירה שוה... אלא דרבנן אית להו דמצת מע"ש הוי "שלכם". אבל גזולה, דלאו "לכם" היא - לא נפיק בה¹.

אולם בירושלמי (חלה פ"א ה"ה) נאמר טעם אחר:

תני: מצה גזולה אסור לברך עליה. א"ר הושעיא: על שם: "ובוצע ברך ניאץ ה'". ר' יונה אמר: אין עבירה מצוה. ר' יוסי אמר: אין מצוה עבירה. א"ר הילא: "אלה המצוות" - אם עשיתן כמצוותן - הן מצוות, ואם לאו - אינן מצוות.

עפ"י זה פסק הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ו ה"ז):

אין אדם יוצא ידי חובתו באכילת מצה שהיא אסורה לו, כגון... שגזלה².

ואין זה מתיישב עם דין "לכם", אלא משום העבירה שיש במצה זו.

הריטב"א (סוכה לה ע"א ד"ה אלא) חולק ואומר שמצה גזולה אינה פסולה:

ובירושלמי פסלי בפסח מהאי טעמא מצה גזולה, ומשום דהויא לה מצוה הבאה בעבירה... ובגמרא דילן לא אזכרו הא התם כלל, משום דלא משכחת לה. דסברי לה... דמכי לעסיה בפומיה - קנייה... ואין לנגזל אלא דמים. ותו ליכא בשעת הנאת גרונו ומעיו דעביד מצוה - לא משום "לכם" ולא משום מצוה הבאה בעבירה... לא משכחת לה משום "לכם" אלא במעשר שני ואליבא דר"מ...

* עריכה: הרב עזריאל אריאל.

1. וכן משמע מדברי התוס' (פסחים לח ע"א ד"ה אתיא, סוכה לה ע"א ד"ה אתיא), האומרים שבאכילת טבל יש בעיה של "לכם" משום גזילת התרומה והמעשר.

2. וכן משמע מהמאירי (סוכה לה ע"ב ד"ה יוצא).

לדעת הריטב"א, המצוה מתקיימת בשעת הבליעה, ואילו במצה חל שינוי כבר במהלך הלעיסה. לכן אין מניעה לצאת ידי חובה במצה גזולה. בעיית "לכם" קיימת רק במעשר שני לדעת ר' מאיר. מכיון שמעשר שני בירושלים מותר באכילה - הלעיסה של המצה אינה משנה את מעמדה כ"ממון גבוה", ואין היא בכלל "לכם".

השו"ע (סי' תנד סעי' ד) פסק שאין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה. לדעת המקור חיים (ס"ק א), איסור זה הוא מטעם מצוה הבאה בעבירה. ואילו המשנה ברורה (סי' תנד ס"ק טו) הביא להלכה את טעמו של הרא"ש, שמצה גזולה פסולה משום "לכם"³.

2. מרור גזול ומרור של מעשר ראשון

מה דינו של מרור גזול? - מרור הוקש למצה (פסחים לו ע"א). ומכאן שלדעת הרא"ש, הסובר שמצה גזולה פסולה מטעם "לכם" - גם מרור הגזול פסול. אמנם מצוות מרור בזמן הזה אינה אלא מדרבנן (רמב"ם חמץ ומצה פ"ז הי"ב). אך מסתבר דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. עפ"י זה כתבו מהר"י וייל (סי' קצג) והפר"ח (או"ח סי' תעב סוס"ק א), שמרור הגזול פסול, דבעינן "לכם".

לעומת זאת, כתב המקור חיים (סי' תנד ס"ק א), שהפסול במצה גזולה הוא מטעם מצוה הבאה בעבירה. ומתוך כך הסיק שמרור הגזול כשר בזה"ז, משום שבאיסורי דרבנן אין חסרון של מצוה הבאה בעבירה⁴. וכן מצינו בלולב ביום השני של סוכות, שאף חיובו אינו אלא מדרבנן, וכתב מרן בשו"ע (או"ח סי' תרמט סעי' א) שאין בו משום מצוה הבאה בעבירה. אמנם יש לומר שזה נכון רק להמחבר, ואילו להרמ"א (שם בהג"ה) גם בדרבנן אמרינן מצוה הבאה בעבירה. (וגם המחבר שם לא הקל אלא לאחרים שלא גזלוהו, והרמ"א לא חלק על כך). מיהו ייתכן שגם הרמ"א יודה במרור בזה"ז, שיש להקל בו יותר מלולב ביו"ט שני. ומשום שעיקר מצוות לולב היא מן התורה גם בזה"ז ורק בגבולין מדרבנן, בעוד שמרור - עיקרו מדרבנן בזה"ז.

להלכה, פסק המשנה ברורה (סי' תעג סעי' לג) שמרור הגזול פסול. ומכאן שגם מרור של מעשר ראשון שלא ניתן ללוי בטבל ודאי - פסול⁵.

3. וכן משמע מדברי הגר"א (ד"ה אין אדם) והט"ז (ס"ק ד). וכן פסק הגרצ"פ פראנק (שו"ת הר צבי או"ח ח"ב סי' סז).
4. וכן כתב השאג"א (סי' צד), והכריע שמכיון שמרור בזה"ז דרבנן - אין מצוה הבאה בעבירה בדרבנן.
5. וכן פסק בבה"ל (סי' תנד סעי' ד"ה אין). ועי' מקראי קודש (להרב משה הררי שליט"א, הל' פסח פרק ז הע' צז), שכתב בשם הגר"מ אליהו שליט"א להקל.

3. ספק מעשר ראשון במרור

לטעמים השונים שהזכרנו בדינה של מצה גזולה, נראה שיש נפק"מ לנד"ד, כשהמפריש קובע מקום למעשר הראשון, אך מספק אינו נותן אותו ללוי:

לסוברים שפסול "גזול" הוא מצד מצוה הבאה בעבירה - אי אפשר לומר שיש איסור גזל בספק מעשר ראשון. שהרי המפריש אינו גוזל את המרור מן הלוי אלא מחזיק בממון המסופק, והמוציא מחבירו עליו הראיה. ואפילו את"ל שיש כאן חשש גזלה - י"ל שדין מצוה הבאה בעבירה הוא מדרבנן (כמו שכתבו התוס' סוכה ט ע"א ד"ה ההוא), וספיקא דרבנן לקולא.

אך יש לעיין מצד "לכם", שהרי בכה"ג יש ספק אם מרור זה הוא אכן "לכם":

בקונטרס הספיקות (כלל א סי' ח) דן במי שקידש אשה בספק ממון שהוא מוחזק בו, ונוטה לומר ששאלה זו תלויה במחלוקת בדין "תקפו כהן" (ב"מ ו ע"ב): למ"ד "תקפו כהן מוציאין מידו" - האשה מקודשת בודאי. כיון שהתורה לא חייבתו להחזיר את הממון - הממון נחשב לשלו. ואילו למ"ד "אין מוציאין מידו" - האשה מקודשת מספק. וכן כתב החמדת שלמה (ח"מ סי' ו) לענין אתרוג, שלמ"ד "מוציאין מידו" - יכול המוחזק הראשון לצאת בו ידי חובתו. אך האמרי בינה (דיני יו"ט סי' כא אות ז ד"ה גם) חולק וסובר שייתכן שאפי' למ"ד "תקפו כהן אין מוציאין מידו" - בינתיים החפץ הוא של המוחזק. וייתכן שאפילו למ"ד "מוציאין מידו" - אין למוחזק כרגע דין ודאי, ולא יוצא בו ידי חובתו.

ונראה, שהמפריש, שהוא המוחזק במעשר הראשון - יכול לצאת בו ידי חובתו אף לדעה האוסרת משום "לכם", בצירוף הסברות הבאות:
א. לדעת האמרי בינה, ספק הוא אם מי שמחזיק בחפץ נחשב כבעלים לכל דבר.

ב. לדעת החמדת שלמה, למ"ד "תקפו כהן מוציאין מידו" - מי שמחזיק בחפץ הוא בעלים לכל המצוות.

ג. רוב הפוסקים סוברים כדעה זו ש"מוציאין מידו", ולא כהרמב"ם (בכורות פ"ה ה"ג) הסובר שתקפו כהן אין מוציאין מידו (עי' "תקפו כהן" להש"ך, סי' א).

ד. גם הרמב"ם מודה במקום שהיתה למוחזק חזקה דמעיקרא, שמוציאין מידו של התופס. וכאן הרי המפריש הוא המרא קמא.

6. ולענ"ד יש להביא ראיה לדבריהם מן הסוגיא בב"מ (שם), שהרי למ"ד "תקפו כהן מוציאין מידו" - יכול המוחזק לפטור את דיר הצאן מחיוב מעשר בהמה ע"י הבהמה המסופקת, כי היא נחשבת שלו לגמרי. ומכאן שאדם יוצא ידי חובת מצוה התלויה בממון ע"י נתינה של ממון מסופק שהוא מוחזק בו. (וכבר הביא ראיה זו הרמ"ע מפאנו, סי' פ).

- ה. לדעת השערי יושר (שער ה פרק ח ד"ה ונראה), המוחזק הוא בעלים וודאיים לענין ההשתמשות בפועל. ואפילו למ"ד שאינו "שלו" בעצם - הרי זה "שלו" בפועל, ויכול לקדש בו את האשה. וא"כ י"ל שגם זה בכלל "לכם".
- ו. גם אם נאמר שהמרור אינו "שלו" כי הלוי יכול לתפוס - הרי דעת החזו"א (שביעית סי' ה ס"ק יב) היא שבזה"ז אין לתת מעשר ראשון ללוי. מסיבה זו נראה שכיום הלוי אינו יכול לתפוס.
- ז. גם אם הלוי היה מוחזק כלוי בבית דין - הרי לדעת התוס' (ב"מ ו ע"ב סד"ה והא, בתירוץ הראשון) - הוא אינו יכול לתפוס, כי הבעלים יכולים לומר שיתנו ללוי אחר. אמנם היה מקום לומר שסוף סוף המעשר אינו של הבעלים. אך י"ל שבינתיים הוא בבעלותו לפחות לענין טובת הנאה. ואת"ל שטובת הנאה ממון (רא"ש קידושין סוף פרק ב) ויש לבעלים בעלות על כל המתנה (עי' ריטב"א קידושין נח ע"ב ד"ה לימא, ה"ג) - הרי המרור שלו כרגע. ואעפ"י שאינו מתכוון לתת אותו לאף לוי - ייתכן שאפי' בכה"ג אנו אומרים שטובת הנאה ממון (עי' יד דוד ב"מ ו ע"ב).
- ח. אפילו אם נאמר שיש ספק אם המעשר שייך למפריש, מכיון שמרור בזה"ז מדרבנן - ספיקא דרבנן לקולא ויוצא ידי חובתו.

מסקנה

- א. מצה של מעשר שלא ניתנה ללוי - פסולה.
 - ב. מרור גזול - פסול לדעת רוב הפוסקים.
 - ג. במרור של מעשר ראשון שהופרש מספק - לכתחילה רצוי להקנות את המעשר הראשון ללוי במתנה ע"מ להחזיר. אבל כשקשה לעשות כן - אפשר לצאת ידי חובה גם במעשר ראשון כזה.⁷
7. היה מקום להביא ראיה מדמאי, שכשר למרור (פסחים קיד ע"ב), ואף שיש בו חלק שהוא ספק גזל השבט (עי' תוס' פסחים לח ע"א ד"ה אתיא, סוכה לה ע"א ד"ה אתיא). אך נראה שמדמאי אין כ"כ ראיה, כי כך היתה התקנה: מצד אחד החמירו להפריש למרות שרוב עמי הארץ מעשרים. ומאידך פטרו מלתת ללוי ונתנו לבעלים בעלות ודאית ומוחלטת.
- הערת עורך (ע.א.) בשולי המאמר**
- שאלה זו עלתה בחסה הגדלה בגוש קטיף, מחמת הספק בחיוב הפרשת תרו"מ בחבל עזה. באותה חסה ישנם ספיקות נוספים:
- א. החסה גדלה בחממה, שדינה כבית. בבית יש מחלוקת בין הרמב"ם לבין הראב"ד (הל' מעשר פ"א ה"י) אם יש חיוב בהפרשת תרו"מ.
 - ב. רוב החסה איננה מעשר ראשון, והמעשר אינו ניכר. הקונה יכול א"כ לסמוך על הרוב. ואף שאין הולכים בממון אחר הרוב (ב"ק מו ע"ב) - זהו דוקא להוציא ממוחזק, אבל כאן החזקה מסייעת לרוב.
 - ג. ספק אם יש יאוש מצד שבט הלויים, היודעים שהיום לא נוהגים לתת את המעשר, ואז יש קנין מלא ביאוש ושינוי רשות. ומפורש בשו"ע (סי' תנד סעי' ד) שאם המצה נקנתה לגזלן בקנייני גזילה - אין בה בעיה של "לכם".
- אעפ"כ, מתוך דאגה לאספקת מרור בכשרות מהודרת, הוחלט ב"עלי קטיף" לקיים את נתינת המעשר ללוי כהלכתה בצורה מהודרת.

הדה"ג יעקב אריאל שליט"א *

קצירת פסי בידוד לפני העומר

שאלה:

לקראת האביב נוהגים החקלאים לקצור את שולי השדות כדי שישמשו פסי בידוד למניעת התפשטות שריפות. יש לשאול א"כ, אם מותר לקצור בשדות תבואה פסי בידוד לפני פסח, שהרי אסור לקצור תבואה חדשה לפני העומר.

א. קצירה במקום הפסד

שנינו במשנה (מנחות ע"א):

וקוצרין מפני הנטיעות ומפני בית האבל ומפני ביטול ביהמ"ד, ולא יעשה אותן כריכות אבל מניחן צבתיים.

ופירש רש"י (ד"ה קוצרין):

מפני הנטיעות - שלא ייפסדו, לפי שאותה תבואה אינה ראויה לעומר, כדאמרין פרק כל הקרבנות (לקמן פה ע"א): "אין מביאין לא מבית השלחין ולא משדה אילן". ואמרין בשמעתין: "ממקום שאי אתה מביא אותה קוצר". לישנא אחרינא: מפני הנטיעות - משום כלאיים... פעמים שאדם זורע תבואה ואין שם נטיעות, ואחר זמן עולות שם נטיעות מאליהן, וצריך לקצור את הזרעים משום כלאיים.

מבואר מדברי רש"י, שהיתר קצירה לפני העומר הוא דוקא במקום שאינו ראוי לעומר לכתחילה, או במקום איסור כגון כלאיים, וכהא דאמרין דמותר לקצור לצורך מצוה משום: "דקצירכם אמר רחמנא ולא קציר של מצוה". אך משום הפסד גרידא - אין היתר לקצור.

אך הרמב"ם בפיה"מ (פ"י מ"ט ד"ה מפני) פירש:

מפני הנטיעות - הוא שיכוין בשעת קצירה להתרחק מהאילנות כדי שלא יפסיק.

ודבריו סתומים. ומסתבר דט"ס נפלה בדפוסים וצ"ל: "כדי שלא יפסיד" (וכן בתרגום הר"י קאפח). א"כ משמע דלהרמב"ם מותר לקצור לפני העומר משום הפסד גרידא. וכן פסק בהל' תמידין ומוספין (פ"ז ה"ו):

וקוצרין מפני הנטיעות שלא ייפסדו. וקוצרין לפנות מקום לבית האבל או לביהמ"ד, שנאמר: "קצירכם" - ולא קציר מצוה.

אמנם גם רש"י כתב בטעם הדין: "שלא ייפסדו", אולם לדעתו עיקר הטעם להיתר הוא שקוצר ממקום שאין מביאין ממנו עומר לכתחילה. והא דכתב

* עריכה: הרב יגאל הדאיה.

1. ע"ע במה שנכתב בסוגיות דומות: "תחומין" (ח"ז עמ' 100), "ברקאי" (ח"ד עמ' 81).

רש"י: "שלא ייפסדו", הוא משום שאעפ"כ היה מקום לאסור מדרבנן, שמא יבוא לאכול ממנו, ומשום הפסד התירוץ. אך הרמב"ם דנקט רק הטעם משום הפסד ע"כ משום שסובר דגם משום הפסד גרידא התירו לקצור לפני העומר.

ב. קצירה שאינה לצורך התבואה

והנה אמרו בגמ' (מנחות עב ע"א):

קוצרין מפני הנטיעות ומפני בית האבל ומפני בית המדרש. מאי טעמא?
"קצירכם" - אמר רחמנא, ולא קציר של מצוה.

וכתב השפת אמת (מנחות עא ע"א ד"ה במשנה):

ונראה דאין עיקר החילוק בין רשות למצוה, רק "קצירכם" - מה שקוצרים לכם לאכול ולא מה שנקצר לצורך המקום ולסיבה חיצונית שאינו בגוף צורך התבואה. (ומיושב בזה מה דממעט נמי לצורך ברכת רחבה באבל דאינו אלא מצוה דרבנן).

מדברי השפת אמת נראה, שהואיל ובית האבל אין בו מצוה דאורייתא - שמע מינה שאין עיקר היתר הקציר משום מצוה אלא בגלל שהקציר הוא לסיבה חיצונית ולא לצורך התבואה. ולענ"ד אין ראיה מהא שכל קציר שאינו לצורך התבואה, אף שאינו קציר מצוה - מותר קודם העומר. דאמנם ברכת רחבה באבל אינה אלא מדרבנן - מ"מ מקיים בזה מצוה מדאורייתא, כדמוכח ברמב"ם (הל' אבל פי"ד ה"א) שכתב:

מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת... ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור... אע"פ שכל מצוות אלו מדבריהם - הרי הם בכלל "ואהבת לרעך כמוך".

הרי שאע"פ שצורה מיוחדת זו של הספד ושל ניחום אבלים נתקנה ע"י רבנן, אך כל זה בכלל מצות "ואהבת לרעך כמוך" שהיא מן התורה.

אמנם נראה שאע"פ שאין ראיה מהא דבית האבל שכל קציר לצורך סיבה חיצונית מותר - מ"מ יש להוכיח כן ממה שהתיר הרמב"ם קציר לצורך הפסד. והא דכתב הרמב"ם בטעם ההיתר: "קצירכם, ולא קציר מצוה" - לא שכוונתו להתיר מצוה בלבד, אלא דוגמא בעלמא נקט, דכל קציר שאינו לצורך גופו אינו קציר. ויתכן שמה שלמדה הגמ' לדעת הרמב"ם שקציר לשם מניעת הפסד מותר, אינו מהכינוי של "קצירכם", אלא מעצם המלה "קציר". וכמו שכתבו התוס' (שבת עג ע"ב ד"ה וצריך), שהזמר עצים ואינו צריך להם - אינו חייב משום קוצר, אפילו לר' יהודה המחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה. וכתבו שהוא משום ש"קציר" - משמעותו שקוצר דבר לצרכו, אך כשחותך מחובר לשם

2. כמש"כ התוס' (מנחות סח ע"א ד"ה קוצרים). ועי' ברש"י (מנחות סח ע"א ד"ה קוצרים, עא ע"א) ד"ה מתני' שמשמע שהפסד הוא נימוק בפני עצמו להתיר קצירה לפני העומר. (הערת עורך: י.ה.).

מטרה אחרת - אינו נקרא בכלל "קציר" אלא חיתוך, תלישה וכדומה. וה"נ בנ"ד לא מקרי קצירכם אלא כשקוצר לצורך התבואה. וכן מצאתי בערוה"ש (העתיך, קדשים סי' קטז סעי' ח), שכתב דכל קציר שאינו לצורך גופו, אלא לשם סיבה אחרת - מותר לפני העומר. ולכן גם מצוה דרבנן, מכיון שאינו קוצר לצורך עצמו - לא נקראת "קצירכם"³.

כל זה רק לשיטת הרמב"ם. ואילו מרש"י מוכח שלא התיר קציר לפני העומר אלא במקום שאין מביאים ממנו עומר או לצורך מצוה. ומכיון שאיסור קצירה לפני העומר הוא מן התורה - שנאמר "ראשית קצירכם", שיהיה העומר ראשית לכל הנקצרים - קשה לסמוך על דעת הרמב"ם ולהתיר בניגוד לדעת רש"י. אך אם היינו מניחים שאיסור קצירה לפני העומר בזה"ז אינו אלא מדרבנן היה מקום להקל כדעת הרמב"ם.

ג. איסור קצירה קודם העומר בזה"ז

עלינו לברר איפוא, אם איסור קצירה לפני העומר נוהג בזה"ז מן התורה. הנה פסק הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז הי"ג):
אסור לקצור בא"י מין מחמשת מיני תבואה קודם לקצירת העומר.
ולא חילק בין בפני הבית לבין שאינו בפני הבית. גם השטמ"ק (מנחות פד ע"א אות א) כתב:

כתב ר"י בתשובה, דבתבואה הנשרשת לאחר העומר כמו לאחר ששה עשר - אסורה מן התורה לקוצרה, דחו"ל הוי שפיר "ממקום שאתה מביא". דקיי"ל כר' יוסי בר' יהודה ורבנן דבי רב אשי... דסברי חדש דחו"ל דאורייתא.

ובאחרונים מצינו לשאג"א (תשובות ח"ב, דין חדש סי' ח) שכתב שאיסור קצירה לפני העומר נוהג גם בזה"ז. וראיתו מהתוס' (מנחות ע"ב ד"ה ומתירין), מהם משמע שאנשי יריחו קצרו לפני העומר בזה"ז, וע"ז דנו בגמ' אם עשו כרצון חכמים. וכן הוכיח מסתימת דברי הרמב"ם הנ"ל, וסיים במלים אלו: "וזה דבר פשוט יותר מביעתא בכותחא". גם מהתפא"י (חלה פ"א מ"א אות ה) נראה שדעתו כדעת האוסרים אף בזה"ז מן התורה. גם המלבושי יו"ט (ח"ב, חובת קרקע סי' יא) הסיק: "ולכן אסור לקצור קודם שהאיר המזרח אף בזמן הזה". והשפת אמת (מנחות ע"א ד"ה במשנה) הוסיף בטעם הדבר:
ומ"מ נראה דאסור, משום שמא יבנה המקדש במהרה ונמצא דביטל הכתוב "ראשית קצירכם".

3. כיוצא בזה יש להוכיח מסנהדרין (ע"ב) גבי בן סורר ומורה שאם אכל בתענית ציבור מקרי אינו שומע בקולו של מקום ואינו נעשה בן סורר ומורה, אע"ג דתענית ציבור מתקנתא דרבנן. וכן מוכח בסוכה (כה ע"א) דהעוסק במצוה פטור מן המצוה כדילפינן מבלכתך בדרך ומתוך כך פטרינן מסוכה חולין ומשמשיהן, כותבי ספרים תפילין ומזוזות, אע"ג דלאו מצוות דאורייתא נינהו, חשיבי כעוסקים במצוה.

מאידך מצינו לכמה אחרונים שהסתפקו שמא יש להתיר קצירה בזמן הזה. וכן מצינו בתוס' א"ש (חלה פ"א מ"א) ובקרבן אורה (מנחות ע"ב). והרש"ש (מנחות ע"א ד"ה במשנה), לעומת קודמיו שהסתפקו - כותב בהחלטיות: נראה לי שבזמן שאין מקדש מותר לקצור... ודלא כדמשמע בספר משכנות יעקב (יו"ד סי' סז) שאסר.

ולענ"ד צדקו דברי האוסרים, שמכיון שאנו מצווים להאמין בביאת המשיח בכל יום שיבוא, שכן "היום אם בקולו תשמעו" ו"מהרה יבנה המקדש" - אסור לקצור לפני העומר מן התורה בזה"ז. והרי מצות קצירת העומר קיימת גם כיום, אלא שמנועים אנו מלקיימה למעשה⁴. נמצא כל הקוצר לפני העומר מבטל את מצות "ראשית קצירכם" בידיים, דמי נביא וידע אם עד ט"ז בניסן לא יבנה המקדש? ואין לומר, הא ביהמ"ק בחזקת שאינו בנוי. שכן חזקה (דחיים) על שמא מת (לשעבר) אמרינן, אך על שמא ימות (לעתיד) - לא אמרינן (גיטין כח סע"א). ובפרט שמצווים אנו לצפות לישועה בכל יום ויום, ואולי פתאום יבוא האדון אל היכלו.

ומעתה אם נבוא למנין - נמצא שבין האוסרים קצירה בזה"ז מן התורה, יש מבעלי התוספות והרמב"ם ורוב האחרונים, בעוד שרק אחד מהאחרונים מתיר בוודאות (הרש"ש) ואילו היתר מסתפקים בדבר. הלכך נראה שאין מקום להקל ולסמוך על הסברה שקצירה להפסד מותרת כשאיסור זה הוא מן התורה בזה"ז לרוב הפוסקים⁵.

ד. מסקנה

סוף דבר, איני רואה דרך להתיר קצירת פסי בידוד לפני העומר אלא לפני הבאת שליש. וכהא דאיתא במשנה (מנחות ע"א) דקוצרין לשחת ולבהמות לפני הבאת שליש. אולם מהו שליש זה? הרמב"ם בפיה"מ והרע"ב (מנחות פ"י מ"ח) כתבו שהוא שליש אחרון. מאידך, בהלכותיו (תמידין ומוספין פ"ז הט"ו) סתם הרמב"ם וכתב:

תבואה שלא הביאה שליש - מותר לקצור ממנה להאכיל לבהמה.

ומסתימת דבריו משמע שליש ראשון, כבכל מקום אחר בש"ס. וכך נראה מסתימת דברי רש"י (מנחות ע"א במשנה) שהכוונה לשליש הראשון⁶.

4. דומיא דמ"ש הרמב"ם (סהמ"צ עשה קפז) שמצוות מחיית ז' עממים היא מצוה לדורות אע"פ שאין המצוה מעשית בכל זמן. ועי' מש"כ בשו"ת חת"ם סופר (יו"ד סי' שו) עפ"י הגמרא בעירובין (דף מג ע"א ותוד"ה ואסור).

5. ועיין "מקראי קודש" (להגרצ"פ פראנק, הל' פסח ח"ב סי' סב) שג"כ נוטה לאסור.

6. עיין רש"י (פסחים כג ע"א): מותר לקצור לשחת כשהוא עשב, דלאו קציר הוא. ועיין בתחומין (ח"ז עמ' 102) שהקציר לבהמה נעשה בד"כ בשלב שבין החלב לדונג שהוא מוקדם אף לשליש ראשון. ועיין ברקאי (ח"ד עמ' 88), מדריך שמיטה לצרכנים (תשנ"ד, פרק ג הע' 22). (הערת עורך: י.ה.).

הרב יהודה הלוי עמיחי

קטניות בהלכה

להגדרת המינים בהלכה יש מספר השלכות מעשיות, כגון: לענין הרכקות בכלאים (שהרי ההרכקות בקטניות אינן כהרכקות בירקות) ולענין מעשרות ושביעית (בקטניות הקובע הוא הגעת הגידול לשליש גודלו ואילו בירקות הוא שעת הלקיטה). כמו כן יש לכך השלכה להלכות פסח. לכן עלינו לבדוק את הגדרת הקטניות בהלכה.

א. הגדרת קטניות במצוות התלויות בארץ

הרמב"ם (הל' כלאים פ"א ה"ח) מגדיר את סוגי הגידולים:

הזרעונים נחלקין לשלשה חלקים:

האחד מהן הוא הנקרא תבואה, והיא חמשת מינין החטים והכוסמין והשעורין ושכולת שועל והשיפון.

והשני מהן הוא הנקרא קטניות והן כל זרעים הנאכל לאדם חוץ מן התבואה, כגון: הפול והאפונים והעדשים והדוחן והאורז והשומשמן והפרגין והספיר וכיוצא בהן.

והשלישי מהן הוא הנקרא זרעוני גינה, והן שאר הזרעונים שאינן למאכל אדם והפרי של אותו הזרע מאכל אדם, כגון: זרע הבצלים והשומין וזרע החציר והקצח וזרע לפת וכיוצא בהן, וזרע פשתן הרי הוא בכלל זרעוני גינה.

הרמב"ם חילק את זרעוני הגינה לשנים:

א. זרעים - הם זרעוני גינה הנזרעים בשדות גדולים, כגון: פשתן, וחרדל.

ב. ירקות - הם זרעוני גינה הנזרעים בערוגות, כגון: לפת, צנון, מרור.

הרמב"ם למד את החילוק בין ירקות וקטניות מדברי המשנה (כלאים פ"ב מ"ב), שאמרה שזרעוני גינה אינן נאכלין. ומכאן שההגדרה היסודית המחלקת בין המינים היא אם הזרע נאכל. גם הרא"ש (כלאים פ"ב מ"ב) והגר"א (שנ"א פאה פ"א מ"ד) הביאו הגדרות דומות לחלוקת המינים.

ב. הגדרת "זרעו נאכל"

הגדרת "דבר הנאכל" היא לפי רוב התשמיש, וכפי שכתב הרמב"ם (תרומות פ"ב ה"ז) "התבואה והקטנית שזרען לירק - בטלה דעתו אצל כל אדם, והירק שלהן פטור והזרע חייב בתרו"מ". לענין פשתן מבואר בדברי הרמב"ם (בדיני כלאים) שהוא דבר שאין זרעו נאכל, והגמ' (ב"ב צב ע"ב - צג ע"א) אומרת שרוב בני אדם אינם אוכלים את זרע הפשתן ואילו מיעוט האנשים אוכל את הזרעים. א"כ מוכח שהולכים לפי רוב שימוש הפרי, ובטלה דעת המיעוט.

החזו"א (מעשרות סי' א ס"ק כב) דן בדבר שבעבר לא היתה רגילות לאכלו, וכשאדם היה זורעו לאכילה לא היה לדבר גדר של מאכל, אולם כעת התרגלו לאכלו, ומסקנתו היא שהוא מאכל וחייב בתרו"מ.

ישנם גידולים שיכולים להיות גם קטנית וגם ירק. המשנה (מעשרות פ"ד מ"ה) אומרת שרק השחליים והגרגירי הם מינים שמתעשרים זרע וירק (עי' רמב"ם תרומות פ"ב מ"ה, וברדב"ז).

ישנם גידולים שעיקרם זרעונים, ובסתם הם מתעשרים לפי עיקרם. אולם דעתו של אדם יכולה לשנות ולהחשיב את הדבר הטפל ולחייבו במעשרות, הרמב"ם (תרומות פ"ב ה"ה) כתב כן לענין כוסבר ושבת, שסתמם לזרע, אולם אם זרעם לירק - חייב להפריש מהם זרע וירק. וכן כתב הרמב"ם (מע"ש פ"א ה"י) לענין פול המצרי, שכשזרעו לזרע הרי הוא כקטנית, ואילו כשזרעו לירק דינו כירק. הראב"ד (שם) כתב שבסתם עיקרו הוא לירק, אולם אם חשב עליו לזרע הרי דינו כזרע. (ועי' חזו"א מעשרות סי' א ס"ק ח שהעיר על דברי הראב"ד). התוס' (עירובין כח ע"א ד"ה לזרע) באר, שאם דעת הזורע היא לחלק מסויים בצמח - הרי הוא העיקר ודינו כ"יפה", ואילו החלק השני הוא טפל, ודינו כ"רע".

העולה לנו, שבמצוות התלויות בארץ הגדרת "זרעו נאכל" היא לפי עפ"י דעת רוב בני אדם באותה תקופה, אולם ישנם גידולים גבוליים שבהם גם דעת הזורע משפיעה על הגדרתם (עי' מקדש דוד סי' ס אות ב ד"ה נקטין).

ג. אורז, דוחן, פרגין שומשמן

על פי הגדרת הרמב"ם, שדבר שזרעו נאכל הוא קטנית - עולה: שהאורז, הדוחן, הפרגין, והשומשין - חשובים כקטניות. אולם בשלשה דברים אנו לומדים שאין דינם כקטניות: למעשרות, לשביעית ולחלה. בדיני מעשרות (מע"ש פ"א ה"ב וה"ח) ושביעית (שמו"י פ"ד ה"ט וה"א), הרמב"ם מגדיר את הזמן הקובע בקטנית כבתבואה: - שליש גידולה. ואילו לאורז, דוחן פרגין ושומשמן הזמן הקובע הוא גמר הפרי. ונשאלת השאלה: מדוע אין דינם ככל הקטניות?

הגמרא (ר"ה יג ע"ב) מבארת שיש לחלק בין אורז, דוחן, פרגין ושומשמן, לבין שאר המינים שהולכים בהם אחר שליש, כיון שבמינים אלו אין הבאת השליש כאחד, ולכן עלינו לחפש מודד אחר שהוא אחיד אצל ארבעת המינים הללו. לדעת הרמב"ם, כפי שביאר את דברי שמואל (שם יד ע"א), מסקנת הסוגיא היא שבמינים אלו יש ללכת לפי גמר הפרי. הבחנה זו שבין שני סוגי הקטניות הביאה את המשנה בחלה (פ"א מ"ד) לשנות: "האורז, והדוחן, והפרגים, והשומשמן, והקטניות" - למרות שהאורז והדוחן הם ממיני הקטניות - נשנו בנפרד² (מלא"ש חלה פ"א מ"ד).

1. לענין זהויים עי' בהערות הרב קאפח בפיה"מ, ובספר "החי והצומח במשנה" לפרופ' פליקס. עפ"ז מיושבות שאלות פרופ' פליקס ("כלאי זרעים" עמ' 194 ירושלמי שביעית ח"א עמ' 130 הע' 196), שנקט שקטניות הן המינים ממשפחת הפרפרניים, ולא עפ"י הגדרת "זרעו נאכל".

העולה מדברינו הוא, שהגדרת "קטניות" היא כל דבר שזרעו נאכל. אלא שאורז, דוחן, פרגים, ושומשמים, כיון שאינם מביאים שליש כאחד - קבעו חכמים את שלב הגידול הקובע בהשרשה או בגמר פרי.

ד. קטניות בפסח

עלינו לברר, אם הגדרת קטניות לענין פסח זהה להגדרת הקטניות במצוות התלויות בארץ. גזירת הקטניות בפסח נתקבלה על ידי קהלות אשכנז³ (עי' רמ"א סי' תנג סעי' א), ובספר פקודת אלעזר (סי' נא) כתב שכך נהגו גם הספרדים בירושלים (עי' כף החיים סי' תנג אות י). ושני נימוקים עיקריים נאמרו לגזירה זו: א. הקטניות הן מעשה קדירה כמו דגן, וכמו כן הן "מידי דמידגן", גזרו עליהן כדי שלא יבואו להחליף אותן במיני דגן (סמ"ק סי' רכב). ב. פעמים שהקטניות מעורבות בתבואה ואי אפשר לבררן יפה (ב"י סי' תנג).

הסמ"ק (סי' רכב) הוא הראשון שהזכיר את איסור הקטניות, וכתב: ולכך נראה לקיים המנהג ולאסור כל קטנית בפסח...ומנהג הגון הוא להזהר מכל קטנית.

ומדבריו נראה שהגזירה היתה על כל "מין קטניות"⁴. הגרצ"פ פראנק זצ"ל (מקראי קודש פסח ח"ב סי' ס אות ב) מסתפק לענין בטנים (אגוזי אדמה) בפסח, שהם נאכלים חיים, ואין דרך לעשות מהם דגן, ואין בהם תערובת של חמשת המינים, לפי טעמי האיסור - הרי שיש מקום להתיר את הבטנים באכילה בפסח. אולם במסקנת הדיון הוא כותב: "עם כל זה אין אנו נוהגין לאכלו". ומשמע שהמנהג לאסור אכילתו נובע מכך שגזרו על כל מיני הקטניות ולא התירו אותן כלל באכילה, אפילו במקרים בהם לא שייך הטעם. בשו"ת שרידי אש (ח"ב סי' לז אות ב) התיר לאחר שהוסיף עוד נימוקים, כגון: שמא הגזירה לא חלה על דברים שלא היו בזמן התקנה. אולם דברינו כאן אינם עוסקים בשאלת הקטניות שלא היו בזמן חז"ל.

ה. קטנית היא דבר הגדל בשרביטין

הפוסקים הביאו ששבת (עני"ס: ערוך ערך שבת) וכוסבר (אליינדר: טור או"ח סי' רד) אינם קטניות, ומותרים בשימוש בפסח. לענין החרדל, מוסכם בפוסקים שהוא קטנית בפסח, וכפי שכתב המהרי"ל (ספר מהרי"ל, מנהגים, מאכלות אסורות בפסח סעי' יט) והובא בדרכי משה (סי' תסד). הט"ז (סי' תנג ס"ק א) שואל מדוע חרדל אסור באכילה בפסח ואילו שבת (עני"ס) וכוסבר (אליינדר) אין בהן איסור קטניות? והט"ז עונה:

3. הרחבה בענין הקטניות, עי': "המועדים בהלכה" (עמ' רנה-רסג), יסודי ישורון (ח"א עמ' תט-תכג), "סידור פסח כהלכתו" (ח"א פרק טז).
4. עיין "סידור פסח כהלכתו" (פרק טז סעי' א הע' 2 עמ' קפב), "תחומין" (יג עמ' 176).

ונראה הטעם לפי שגידול החרדל הוא בשרביטין (תרמילים) - דומה לגידול קטניות, על כן הרי בכלל איסור קטניות.

דהיינו, גם דבר שאיננו קטנית מצד הגדרתו ההלכתית - מוגדר כקטנית לענין פסח מכיון שגדל בשרביטין. האבני נזר (או"ח ח"ב סי' שעג, תקלג) כתב כן על שמן העשוי מגרעינים שאינם ראויים למאכל אדם (רעפ"ס בלע"ז) שהוא כקטנית, מכיון שגדל בשרביטין. אך יש לשאול: מנין שדבר הגדל בשרביטין הוא קטנית?

ז. הגזרה בפסח על זרעונים

על איסור חרדל כקטנית בפסח יש להוסיף ולשאול: הרי הרמב"ם (כלאים פ"ב ה"ח) פסק שהחרדל לענין כלאים איננו קטנית אלא זרעונים! כן יש לשאול אודות הפשתן, שלענין פסח כתב המהרי"ל (ספר מהרי"ל, מנהגים, מאכלות אסורות בפסח סעי' יז) שהוא קטנית, ואילו בדיני כלאים (כלאים פ"א ה"ח) הפשתן הוזכר כזרעוני גינה ולא כקטניות. ונראה להסביר שגזירת קטניות בפסח לא היתה על קטניות בלבד. וכן כתב הסמ"ק (סי' רכב):

דגזרה הוא דכיון דקטנית מעשה קדרה הוא, ודגן נמי מעשה קדרה הוא כדריסא, אי הוי שרינן קטנית - אולי אתי לאחלופי ולהתיר דריסא, כיון דאידי ואידי מעשה קדרה הוא.

וגם מידי דמידגן הוא כמו חמשת המינים, כדאיתא בהשוכר את הפועלים, דקרי לקטנית מידי דמידגן... ומנהג הגון הוא להזהר מכל קטנית כדפרישית, ואפילו מחרדל משום דהוי מידי דמידגן.

מדברי הסמ"ק אנו לומדים שהיתה גזירה על הקטניות ועל כל דבר שהוא מדוגן למרות שאיננו קטנית אלא מזרעוני גינה. גם הרב מנוח (חמץ ומצה פ"ה אות ב) כתב שהגזרה היתה על מיני זרעונים, וכן כתב המהרי"ל (שם סעי' יז), ובשו"ת מהרי"ל (סי' כה בשם הסמ"ג):

דקטנית וכל מיני קטנית אסור בפסח, והא (פשתן) נמי מין קטנית.

משמע שהאיסור היה גם על קטניות ממש וגם על "מין הקטנית", למרות שאיננו קטנית. "מין הקטנית" הוגדרו הפשתן והחרדל שהם "מידי דמידגן". ביאור "מידי דמידגן" הוא כל דבר שאוספים את הזרעים שלו ועושים מהם כרי. וכפי שהגמרא (נדרים נה ע"א) אומרת, שהנודר מן הדגן מותר בירקות ופירות האילן, מפני שאין אוספים אותם בכרי.

על פי דברינו אלו יובן היטב: שבת וכוסבר הם זרעונים, אולם אין אוספים את הזרעים בכרי, ולכן לא גזרו עליהם גזירת קטניות (היו שהחמירו גם בהכי, עי' מקור חיים סי' תנג ס"ק א, של"ה יש נוחלין), לעומת זאת חרדל שעיקרו נאסף בכרי כדגן, הוא מין קטנית בפסח.

ז. מסקנת ההלכה בפסח

העולה לנו, שגזרת קטנית בפסח אינה רק על מה שמוגדר כקטנית במצוות התלויות בארץ - ש"זרעו נאכל", אלא כוללת גם זרעונים הנאספים בכרי.

הרב יואל פרידמן

משלוח מנות מפירות שביעית

שאלה:

בתקופת פורים ישנם פירות, וכן מוצרים (כמו: מיץ ענבים ריבות וכדו') - מפירות שביעית שלא הגיע זמן ביעורם. האם מותר לתת אותם בתור משלוח מנות?

תשובה:

כשאנו באים לדון בדיון משלוח מנות מפירות שביעית, יש לדון משני צדדים:
א. האם דמי לדבר שבחובה שאינו בא אלא מן החולין.
ב. האם יש איסור סחורה בנתינת משלוח מנות.

א. דין "דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין"
המשנה (מנחות פב ע"א) אומרת: "כל דבר שבחובה אינו בא אל מן החולין". הלכה זו נלמדת מקרבן פסח. לימוד נוסף - מפר החטאת, והתורה מציינת: "אשר לו" - ולא משל מעשר.

בש"ת פני יהושע (או"ח סי' ב) ובש"ת בנין ציון (החדשות מה"ב סי' קלז) כתבו שדין "דבר שבחובה" נאמר רק לגבי לקיחת קדשים, אך בשאר מצוות וחובות אין הגבלה להביא דוקא מן החולין. ומכאן להקל בקדו"ש. אמנם המהרי"ל כתב שאין לתת מתנות לאביונים מכסף מעשר, אך מבואר בדבריו, שהחסרון של כסף המעשר הוא שאינו שלו, כמו מע"ש שהוא ממון גבוה. לעומת זאת, פירות שביעית הם "שלו"², ולכן אין בהם חסרון מצד "דבר שבחובה".

ב. איסור סחורה

בעיה נוספת היא, שאין פורעין חוב מפירות שביעית, כמבואר בתוספתא שביעית פ"ז ה"ט) וכן נפסק ברמב"ם (פ"ו ה"י). וז"ל התוספתא:
... אין פורעין מהן מלוה וחוב ואין משלמין מהן תגמולין, ואין פודין מהן שבויים ואין עושין מהן שושבינות, ואין פוסקין מהן צדקה, אבל משלחין מהן דבר של גמ"ח...
איסור זה הוא סחורה או דדמי לסחורה. אפשר לחלק את המקרים לשלושה:
א. מקרים שהם חוב גמור כמו מלוה, שושבינות³ וכדו' - אסור.

- מהרי"ל (שו"ת סי' נו ועי' הל' ראש השנה), וכן פסק במג"א (סי' תרצד ס"ק א). וכ"כ השל"ה (מס' מגילה), וציין שם שאחר שקיים את המצוה, מותר לשלוח את התוספת ממעות מעשר. ועי' רמ"א (יו"ד סי' רמט סעי' א), שאין לעשות ממעשר שום דבר מצוה, כגון נרות לביהכ"נ.
- וכן בשו"ת חת"ם סופר (יו"ד סי' רלא). וברמב"ם (מעשה הקרבנות פט"ז ה"ז) ג"כ משמע שהחסרון של דבר שבחובה הוא שאינו ממון שלו. ועי' שו"ת כתב סופר (או"ח סי' קלט).
- הם חובות גמורים כי נתבעים בבי"ד: עי' ב"ב (פ"ט מ"ד), רמב"ם (הל' זכיה פ"ז ה"א-ה"ב). וה"ה גם בפסיקות צדקה: ב"י (יו"ד סי' שלא). ועי' ש"ך (יו"ד סי' שלא ס"ק קסו).

ב. מקרים שאינם חוב, אלא שהאדם מחויב להחזיר טובה מחמת הנימוס כמו תגמולין וכדו' - אסור.

ג. מקרים שאינם חובות גמורים ואינם החזר טובה כמו גמ"ח וסתם מתנות מותר בפ"ש. ונראה שמשלוח מנות אינו דומה למקרים האסורים דלעיל⁴.

יתכן שבעיה זו תלויה במחלוקת האחרונים בדין המקבל שמחל על קבלת משלוח מנות: לדעת הרמ"א (סי' תרצה סעי' א) - יצא ידי חובה, ואילו לדעת הפר"ח - לא יצא. החת"ם סופר (או"ח סי' קצו) מבאר, שהרמ"א סובר כמנות הלוי (מגילת אסתר פ"ט) שמשלוח מנות הוא כדי להרבות אהבה ואחווה, וכאן הרי הרבה אהבה אף שלא נתן בפועל את המשלוח מנות. ואילו הפר"ח סובר כתירוה"ד (סי' קיא) שטעם המצוה הוא לצורך סעודת פורים, וכיון שלא נתן - לא יצא ידי חובה. נמצאנו למדים אליבא דהרמ"א שמשלוח מנות אינו מוגדר כחובה ממונית, אלא עיקרו להביע חיבה ואחווה. ממילא אין להגדירו כחוב שגזרו עליו אטו סחורה, והוא דומה להרבה מצוות שהתירו לעשותן בפירות שביעית, כמו אתרוג, נרות שבת משמן שביעית וכדו'⁵. כל מצוה שהתירו לא נחשבת חוב גמור ולכן מותר, ולפר"ח יתכן שיהיה אסור.

אלא שגם לדעתו יש להתיר מטעם אחר, שהרי מצאנו שמותר לעשות סחורה בכמות מועטת (עי' רמב"ם שמו"י פ"ו ה"א). ובכס"מ ביאר שמדובר במזון ג' סעודות. ולפי"ז מסתבר שפרעון חוב שנאסר רק אטו סחורה ג"כ מותר בכה"ג. לכן במשלוח מנות, כשמביאים כמות מועטת כדי סעודת פורים - מותר⁶.

למעשה, יש לחלק את המקרים לשלושה:

א. נתינת פ"ש כדי לצאת ידי חובת משלוח מנות - יש פוסקים שאסרו (עי' שו"ת משנ"י ח"א סי' כז, ח"ג סי' מא, משנת יעבץ עמ' צב, וכן נוטים הדברים בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' קפג). אך לענ"ד יש מקום להקל, כי משלוח מנות אינו חוב גמור כמו שושבינות, ואינו החזר כמו תגמולים שנאסר מפני שדמי לסחורה. (וכן פסק בשו"ת מנחת יצחק ח"י סי' נז. וכן הורה הרה"ג יעקב אריאל שליט"א). חשוב לציין שיש להודיע למקבל משלוח המנות שיש בפירות קדושת שביעית, כדי שידע להתנהג בהתאם.

ב. לאחר שיצא ידי חובה, ורוצה לתת משלוחים נוספים - ובזה לכו"ע אפשר להתיר, כמבואר בשל"ה ובמג"א שהתירו אף במעות מעשר.

ג. החזרת משלוח מנות למי ששלח - בזה נראה לאסור, כי הוא בכלל תגמולין⁷.

4. עי' רמב"ן וריטב"א (ע"ז סב) שיש סחורה בפרעון חוב, כי הקדושה אינה נתפסת על התמורה, ובמשלוח מנות אינו שייך, כי השולח לא מקבל תמורה כמו הלוי.

5. עי' שבת הארץ (פ"ה ה"ח אות ב, פ"ה ה"י הע' 5), בהקשר לדיו לסת"ם או נרות חנוכה מפירות שביעית שיש לדון מצד מצוות לאו ליהנות ניתנו, אך כאשר נהנים מהפירות אין חסרון בכך שמקיימים מצוה.

6. ואמנם עי' תורת הארץ (פ"ח אות נו) שפרעון חוב גריעא מסחורה ואסור בכמות מועטת.

7. שו"ת תורה לשמה (סי' קצג).

הרה"ג דב לנדא שליט"א

קביעות למעשר בחממה

שאלה:

בשמיטה שמענו שלהרבה פוסקים דין חממה כדין בית. שאלתנו היא, אם גידול בחממה נחשב כ"רואה פני הבית", ואין לאכול ממנו ארעי בלא תרומה.

תשובה:

נאמר במשנה (מעשרות פ"ג מ"ז):

הצריפין והבורגנין... - פטורין. סוכת גנוסר... - פטורה. סוכת היוצרים... והחיצונה - פטורה. ר' יוסי אומר: כל שאינה דירת החמה ודירת הגשמים - פטורה. סוכת החג: ר' יהודה מחייב וחכמים פוטרים. עפ"ז פסק הרמב"ם (מעשר פ"ד ה"ד), שסוכות שעושין בני הכרמים ובני הגנות בימי הקיץ, אעפ"י שדרין בהן כל ימי הקיץ - אינן קובעות למעשר. וכן סוכת היוצרים החיצונה וסוכת החג בחג - אינן קובעות שכל אלו אין דירתן קבע. נמצאנו למדים, שדוקא בית קבע נחשב בית לענין קביעה למעשר.

ובגמ' (ב"מ פז ע"ב):

אמר ר' ינאי אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית (ולא דרך גגות וקרפפות: רש"י). ור' יוחנן אמר אפילו חצר קובעת שנאמר: "ואכלו בשעריך ושבעו"... ור' ינאי נמי, הכתיב: "בשעריך"? ההוא מיבעי ליה דמעיל ליה דרך שער, לאפוקי דרך גגות וקרפפות דלא...".
וכן פסק הרמב"ם (הל' מעשר פ"ד ה"ז):
כשם שהבית קובע למעשר וכן חצר קובעת למעשר. ומשיכנסו לחצר דרך השער - נקבעו, אעפ"י שלא הכניסו לתוך הבית.

וחשבתי לומר, שמאחר ודבר ברור הוא, שכדי להתחייב במעשר יש להכניס את הפירות דרך השער של הבית, ובנד"ד, שהפירות נמצאים בתוך החממה מתחילת הגידול, ולא נכנסו דרך השער - מותר לאכול מהם ארעי. אך יש לדחות מסוגיית הגמ' (שם פז ע"א): "תאנה העומדת בגינה ונופה נוטה לחצר עסקי"...", שאם אילן נטוע בגינה, שאינה קובעת למעשרות, ונופו נוטה לחצר, שהוא מקום הקובע למעשרות - הפירות שעל הענף נקבעו למעשר, אף שלא נכנסו דרך השער. וכן מבואר בדברי רש"י, הרמב"ם והר"ן שם (ועי' ריטב"א שחולק, אך הוא דעת יחיד). ועי' חזו"א (מעשרות סי' ג אות יד ד"ה והא דתאנה).
עוד אמרו בגמ', (וכן נפסק להלכה), שאף בראה פני הבית, אם לא נגמרה מלאכתו - אוכלין מהן ארעי (ב"מ פז ע"ב, רמב"ם הל' מעשר פ"ג ה"ד).

ולמעשה, כיון שהחממה אינה ראויה לדירה כלל (אף לא ארעי). ועוד שלא נגמרה מלאכתם של הגידולים - נראה פשוט שמותר לאכול מהם אכילת ארעי עד שיתחייבו במעשרות.

הרב אהוד אחיטוב

בדיקת תולעים בתמרים לחרוסת

שאלה:

האם ניתן להכין חרוסת מתמרים ללא בדיקת חרקים?

תשובה:

המידע המצוי בידינו הוא אך ורק לגבי תמרים ממשקים יהודיים בעמקים ובערבה. התמרים מגיעות למפעלים האיזוריים שם הן עוברות טיפולים בגז הגורם להרחקת רוב החרקים מהתמרים. במשך היום נערכות מספר בדיקות מידגמיות (כולל פתיחת הפרי) לבדיקות איכות, והתמרים נארזות באריזה אטומה. בחלק מהתמרים מוציאים את הגרעין, ולפני האריזה דוחסים ומייבשים אותן¹. ולמעשה נראה שיש לדון בשני מקרים:

א. **תמרים שלמות** - מן הדין ייתכן שאין חיוב לבדוק אותן לאחר כל הטיפולים, היות ולא נשאר מיעוט מצוי של חרקים². אלא שלפעמים יש תמרים נגועות בכנימות, והטיפולים אינם יעילים להסרתן. כמו כן אם התמרים שוהות זמן רב באיחסון, הן מהוות גורם משיכה לחרקים בשל היותן פירות עסיסיים, על כן מחמת הספק רצוי לפותחן ולבודקן קודם אכילתן או קודם ריסוקן.

ב. **תמרים מעוכות** - קשה לבודקן. על כן יש לבצע בדיקה חיצונית קודם הכנת החרוסת, ולאחר מכן לרסקן ריסוק טוב³, כך שאף אם היו חרקים - הם יתרסקו ויתבטלו בתערובת (בכה"ג אין בהם דין "בריה"). ואף שאין מבטלים איסור לכתחילה - כאן מותר, כיון שאינו מתכוון לבטל, אלא מרסק לצורך החרוסת, ובפרט שמדובר בספק איסור⁴.

לסיכום: ניתן להכין חרוסת מתמרים מעוכות על ידי בדיקה חיצונית וריסוק טוב.

- יש לציין שבחלק מהמפעלים התמרים המעוכות עוברות את הטיפול בגז פעם נוספת לפני האריזה.
- עי' שו"ת אגרות משה (יו"ד סי' לה), שכתב שלכתחילה לא מסתמכים על טיפולים אלו, עפ"י הגמ' בבכורות (כ"ע"א) האומרת שאין מסתמכים על "רוב התלוי במעשה", שמא המעשה לא נעשה. אך נראה שכאשר ניתן לבדוק באופן קבוע את תהליך הטיפול בתמרים, ואנו רואים שאכן כל התמרים עוברות תהליך זה, אזי גם הוא מתיר לכתחילה. אלא שצ"ע, כי מלכתחילה הטיפולים אינם מורידים את כל החרקים, אלא רק גורמים לשכיחות נמוכה יותר.
- עפ"י שו"ע (סי' פד סעי' יד) שהתיר טחינת חיטים מתולעות. ועי' דרכ"ת (שם ס"ק קסו) שהדבר מועיל רק בטחינה גמורה אך לא בטחינה חלקית כגרסה וכדו', והוא הדין הכא שצריך ריסוק טוב.
- עי' שו"ת תרומת הדשן (סי' קעא), שאם פעולת הריסוק הינה חלק מהכנת האוכל ואינה מתוך כוונה לבטל את האיסור - מותר לעשות כן לכתחילה. ועי' שו"ע (סי' פד סעי' יג) וט"ז (שם).

הרב אהוד אחיטוב

יין בביעור שביעית וכביעור מעשרות

שאלה:

דעת בית הלל (מע"ש פ"ה מ"ו) היא, שתבשיל הרי הוא כמבוער ואין חיוב לבערו בביעור המעשרות. ומוסיף הירושלמי (שם ה"ג) שביין ותבלין כולם מודים בדבר. א"כ, מדוע ביין של שביעית חלה חובת ביעור?

תשובה:

ראשית יש לברר מה פירוש הדבר ש"יין הרי הוא כמבוער", ומתוך כך לבאר את הדין בשביעית.

א. יין בביעור מעשרות

יש שתי שיטות בפטור של תבשיל ויין מביעור מעשרות:
א. מדובר על תבשיל או יין של מע"ש שהם בעין, והם נחשבים כמבוערים מפני שמזדרזים לאכלם קודם שיפסדו¹. וביין קיים טעם נוסף, שכן שותים ממנו הרבה².

ב. מדובר רק על יין ותבלין של מעשר שני המעורבים בתבשיל. לדעה זו, כשהם בעין - חייבים לבערם³.
מפשט לשון הרמב"ם (מע"ש פ"א ה"ט) נראה שפטר מביעור אף יין ותבשיל של מע"ש כשהם בעין⁴. אולם יש סוברים שאינו פטר מביעור יין ותבשיל של מע"ש אלא כשהם בתערובת⁵.

ב. יין בביעור שביעית

בשביעית לעומת זאת הדין שונה, שהרי פסק הרמב"ם שאם חרובין של שביעית נתנו טעם ביין של ששית, - יש לבער את היין בזמן ביעור החרובין, מפני שחובת ביעור היא אף על טעם של שביעית⁶. וכן פסק החכמת אדם (שערי צדק סי' יט סעי' כג) שיין של שביעית חובה לבערו בזמן ביעור הענבים⁷.

1. פשט הרמב"ם (בפיה"מ שם) בדין תבשיל, וכן פירש בדבריו המשנ"ר (שם). ועי' תוס' א"ש (שם) שהקשה על הרמב"ם. אמנם יש שלמדו בדבריו שמדובר בתערובת. עי' לקמן (הע' 5).
2. מלא"ש (מע"ש פ"ה מ"ו) בביאור הירושלמי בדין יין.
3. ר"ש (שם פ"א), רע"ב, תוי"ט, תוס' א"ש (שם) בשם מהר"א פולדא (לירושלמי שם).
4. מתוך שהביא את לשון הירושלמי (שם) בסתמא, וכך נראה שלמדו הרדב"ז והכס"מ (שם).
5. ישועות מלכו (קרית ארבע מע"ש פ"א ה"ט), ערוה"ש (סי' קלו סעי' ט).
6. כן פסק בהל' שמו"י (פ"ז הכ"ב). אף שבתוס' רעק"א (מע"ש פ"ה אות כ, שביעית פ"ט אות מג) הוזהר ביעור מעשרות לביעור שביעית, ולדעתו נתינת טעם מחייבת קדושת שביעית אך לא מחייבת את ביעור התבשיל, מאידך ס"ל שבשניהם אין פטור מביעור ביין כשהוא בעין. ועי' חכמת אדם (שערי צדק פרק יט סעי' יט, כב), "שבת הארץ" (שם אות א-ב).
7. ועי' חזו"א (סי' טו ס"ק ז ד"ה ששאלת).

הרב יואל פרידמן

יין של שביעית בליל הסדר

שאלה:

האם מותר להטיף מיין הקדוש בקדושת שביעית בזמן הזכרת עשרת המכות?

תשובה:

כתב הרמ"א (או"ח סי' תעג סעי' ז):

ונוהגין לזרוק מעט מן הכוס באצבע כשמגיע ל"דס ואש ותמדות עשן"
וכן כשמזכיר מהמכות דצ"ך עד"ש באח"ב...

ומרן הרב זצ"ל כתב שאין לעשות כן ביין שביעית (שבת הארץ קונ"א סי' כב).
אלא שיש לדון בדבריו מצד שנחלקו הפוסקים אם איסור הפסד פירות
שביעית הוא בכלשהו או רק בכזית. לדעת הרמב"ן יש מצות עשה באכילת
פ"ש. ולדעתו יש אומרים שאיסור הפסד הוא רק בכזית, כיון שהאיסור נלמד
מהמצוה "לאכלה", ואין אכילה בפחות מכזית¹. אך לדעת רוב הפוסקים אין
מצוה באכילת פירות שביעית², אלא לאו הבא מכלל עשה. נמצא שחצי שיעור
אסור מן התורה (רמב"ם מאכ"א פי"ד ה"ב), וממילא אסור להפסיד גם פחות מכזית
מפ"ש. ולמנהג הספרדים, שנוהגים לשפוך את כל היין שבכוס (כף החיים סי' תעג
ס"ק קסה) מפני שעליו נאמרו המכות - בודאי יש בשפיכה הפסד פירות שביעית.

יש מי שהציע להכניס את האצבע בכוס היין, ואח"כ ללקק את האצבע. אך
נראה שאין לעשות כן. כי הד"מ (טור שם אות יח) מסביר את טעם המנהג:
...יזרוק באצבעו לחוץ... סך הכל ט"ז פעמים... נגד ט"ז פנים של חיות...
ונראה שרומזים כאן שחרבו של הקב"ה נקרא יוה"ך והוא מלאך ממונה
על הנקמה...

ובמהרי"ל מביא דברי מהר"ש שרמוז בזה: "שמכל אלו יצילנו ויבואו על
שונאנו, דהאי הכוסות להצלחת ישראל". ולפי"ז פשיטא שאין להטיף וללקק את
היין מאצבעו. ומשם האברבנאל מצאנו טעם אחר, שהוא לרמוז שאין שמחתנו
שלמה, מפני טביעת המצרים בים סוף, ו"בנפול אויבך אל תשמח". ולטעם זה
ג"כ מסתבר שאין ללקק את היין כנ"ל (ועי' כף החיים סי' תעג ס"ק קסג-קסח).

לסיכום: אין להטיף או לשפוך מיין של שביעית בעשרת המכות. לכן לכוס
השניה יש לקחת יין שאינו של שביעית. אך לכוסות הנוספות מותר להשתמש
ביין של שביעית, ולדעת הרמב"ן יתכן שיש אף מצוה בכך.

1. עי' מהרי"ט אלגזי (הל' חלה סוס"י ב) בשם הרמב"ן (ס' המצוות, נוספות ג). ועי' מנ"ח (סוף
מצוה שכת), שו"ת הר צבי (זרעים ח"ב סי' נד), "שבת הארץ" (פ"ה ה"א הע' 2-3).
2. הרמב"ם לא הביא את המצוה הזו. ועי' מגילת אסתר (סהמ"צ שם), "שבת הארץ" (פ"ו ה"א
אות ב), חזו"א (סי' יד ס"ק י). ועי' "שבת הארץ" (פ"ה ה"א הע' 6).

הרב יגאל הדאיה

הפרשת חלה בשבת ויו"ט

שאלה:

אדם שאפה מצות ולא הפריש חלה, ונזכר לאחר כניסת החג. כיצד ינהג?

תשובה:

מן הדין אין להפריש חלה בשבת או ביו"ט¹. אם העיסה נתחייבה בחלה ביו"ט עצמו, משום שנילושה ביו"ט² או בגלל צירוף של כמה עיסות או לחמים קטנים ביו"ט³, מותר להפריש. בחו"ל, שחיוב החלה אינו אלא זכר למצוה - התירו חכמים למי ששכח להפריש לפני שבת ויו"ט, לאכול ולשייר מעט מן הפת ויקרא שם חלה לאחר שבת ויו"ט⁴.

חלת א"י ששכחו להפריש מהעיסה מבעו"י - הציעו הראשונים, שילוש עיסה נוספת ביו"ט והואיל ומוותר לו להפריש חלתה של אותה עיסה חדשה, יכיון שתהא זו גם חלה על כל מה שאפה מבעו"י⁵. פתרון זה אינו מעשי במקרה בו חל יו"ט בשבת כמו בפסח השנה. מאידך פתרון דומה לזה - יש מי שמתיר גם בשבת - לצרף לסל המצות מצה אחת שעוד לא נתחייבה בחלה (שלא היה בעיסתה שיעור חיוב חלה), ומכח הצירוף תתחייב בחלה בשבת, ואז יפריש עליה ועל שאר המצות כאחד⁶. ויצרף דוקא מצה השייכת לו, שהיא באותה רמת הידור⁷. ויש אוסרים לעשות כך בשבת⁸.

הפוסקים האחרונים הציעו, להפריש ע"י ילד שהגיע לגיל י"ב שאז הוא בבחינת "מופלא הסמוך לאיש", שתדומתו תדומה⁹, אך אינו אסור בהפרשת חלה בשבת¹⁰. אם הפתרונות דלעיל אינם ברי ביצוע ואין לו מצות אחרות - ניתן לסמוך על האחרונים שהתירו לעבור על איסור דרבנן ולהפריש חלה בשבת ויו"ט כדי לקיים מצוה מן התורה של אכילת מצה בליל פסח¹¹.

1. משום מתקן או משום מקדיש שאסור מגזרת מקח וממכר (רמב"ם שבת פכ"ג הי"ד).
2. ביצה (ט ע"א), שו"ע (או"ח סי' תקו סע' ג).
3. משנ"ב (סי' תנז ס"ק י), חלת לחם (סי' י סע' ה).
4. ביצה (שם), שו"ע (שם ברמ"א).
5. תוס' (ביצה שם), שו"ע (שם ברמ"א). ועי' משנ"ב (סי' תקו ס"ק כו). שלכתחילה ילוש כשיעור.
6. עפ"י החלת לחם (שם סס"ק ב וס"ק ד).
7. חלת לחם (סי' ה סע' כ), ציץ הקודש (סי' יט) עפ"י שו"ע (סי' שכו סע' א).
8. מחצה"ש (סי' תקו ס"ק יא), מש"ז (או"ח ססי' תנז), משנ"ב (סי' תנז, שעה"צ אות יט).
9. דין מופלא הסמוך לאיש: עי' רמב"ם (נדרים פי"א ה"א-ה"ד). ושליחות בהפרשה מהני בו בפרט בחלה בזה"ז מדרבנן: שו"ת מנח"י (ח"ז סי' כח), או משום דדי בנתינת רשות ללא שליחות: שו"ת הר צבי (או"ח ח"ב סי' א).
10. עפ"י המתירים לתת לקטן איסור דרבנן לצורכו - ראה בה"ל (סי' שמג ד"ה מד"ס), או במקום חינוך למצוה - תוס' (פסחים פח ע"א ד"ה שה). ציץ הקודש (ח"א סי' יט), מנח"י (שם).
11. פמ"ג (א"א סי' תקו ס"ק ח), כה"ח (סי' תנז ס"ק טו), שמירת שבת כהלכתה (פרק יא סעי' טז) בשם הגרשז"א, וכ' שראוי להפריש במחשבה ולא בדיבור וללא ברכה. ועיין שם (הע' נו), לענין אם יש לו מצות אחרות לא שמורות. ועי' קובץ נטעי הכרם (חלה עמ' מו)

הרב יואל פרידמן

קביעת השנה למעשר בפירות החונטים מוקדם

שאלה:

השקד והשקד ממהרים לחנוט, חלקם חונטים לפני ט"ו בשבט וחלקם - לאחריו. איך מפרישים מהם תרומות ומעשרות?

תשובה:

הגמ' (ראש השנה טו ע"ב) אומרת: "ת"ר אילן שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט מתעשר לשנה שעברה..." המשמעות של הלכה זו היא כפולה:
א. החנטה קובעת אם הפרי הוא משנות אבד"ה (מעשר שני) או ג"ו (מעשר עני).
ב. אין להפריש מפירות שנה אחת על חברתה (רמב"ם תרומות פ"ה ה"א).
השאלה הגדולה היא: מהי חנטה? יש בענין זה שתי שיטות עיקריות:
א. רש"י סובר שהחנטה היא כשעלי הכותרת נובלים והפרי מתחיל לבצבץ.
ב. הרמב"ם (מע"ש פ"ב ה"ד) כתב שהשלב הקובע הוא עונת המעשרות, דהיינו: השלב בו הפרי ראוי למאכל בשעת הדחק, כשמתחיל להיות בשל.

השאלה שלנו מתעוררת אם ננקוט כדעת התוס', כי אז חלק מהפירות חונטים לפני ט"ו בשבט וחלקם לאחריו. אך אם ננקוט כרמב"ם כל הפירות חנטו לאחר ט"ו בשבט.

השאלה הנוספת היא, איך מפרישים כשיש תערובת של פירות משתי שנים: השו"ע (סי' שלא סעי' קכח) פוסק כדעת הרמב"ם (מע"ש פ"א ה"א) שאם נתערבו פירות של שתי שנים - הולכים אחרי הרוב. בספק יש להפריש מעשר שני בלבד. ותמהו אחרונים² על דבריהם: א. הרי קי"ל שאין בילה ביבש, ולכן יתכן שכל הפירות שיפריש יהיו של שנה אחת. ב. מצאנו ביטול של היתר באיסור, אך אין הרוב הופך מע"ע למע"ש. אך יש לתרץ דבריהם, עי' מהריק"ו ואור שמח (לרמב"ם שם, ועי' "התורה והארץ" ב עמ' 327). לכן, אפשר להקל כרמב"ם והשו"ע. וכן פסקו הגר"ש ישראל ויהושע³ מן ההר, שליט"א ("התורה והארץ" ב עמ' 325-320).
ובהקשר להגדרת החנטה, השיטה העיקרית היא שיטת הרמב"ם, וכן נפסק בשו"ע (סי' שלא סעי' קכה) ובערוה"ש (סי' כג סעי' ב, ז). ובמשפט כהן (סי' ג) כתב שאפשר לסמוך על דעת הרמב"ם לקולא במקום הפסד מרובה, וק"ו להחמיר. ועי' חזו"א (שביעית סי' ז ס"ק יב). לכן בנד"ד בודאי יש להקל כאמור.

לסיכום: אם לא ידוע מתי הפירות חנטו, כדאי לערב את הפירות, להפריש מיניה וביה ולומר בנוסח ההפרשה: "ומעשר שני בדרום הפירות החייבים במעשר שני, ומעשר עני בדרום הפירות החייבים במעשר עני."

1. מנחות (טו ע"ב), וכן מאירי (ר"ה ב ע"א ד"ה בא' בשבט). ועי' "שבת הארץ" (פ"ד ה"ט הע' 6).
2. טורי אבן (ר"ה יג ע"ב), בית מאיר (מכשירין פ"ב מ"א), חזו"א (שביעית סי' ז ס"ק טו).

הרב משה הרשטיק

חלה לבנות ישראל

מצוות הפרשת חלה קשורה ללקיטת המן במדבר. שיעור העיסה החייבת בהפרשת חלה נלמד מהפסוק: "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" (במדבר טו, כ). ולמדו חז"ל: "עריסותיכם - כדי עיסת מדבר" (עירובין פג ע"ב). כלומר, כפי הכמות שלקטו ישראל מן המן במדבר, שהיתה עומר לגולגולת (שמות טז טז), שהוא עשירית האיפה (שמות טז לו). לימוד זה כשלעצמו רומז לנו על נקודה משותפת הקיימת בהפרשת חלה ובלקיטת המן.

המן כשמו כן הוא "לחם מן השמים" (שמות טז ד), "לחם אבירים" (תהילים עח) שמלאכי השרת אוכלים אותו" (יומא עה ע"ב). עם ישראל ניזון ממזון רוחני זה ארבעים שנה, "עד בואם אל ארץ נושבת" (שמות טז, לה). כשנכנסו לארץ, נתחייבו מיד להפריש חלה מלחם הארץ, כמו שנאמר (במדבר טו, יח - יט): בבואכם אל הארץ... והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לד'.

על פסוק זה אומר רבי ישמעאל (תו"כ שם):

שינה הכתוב ביאה זו מכל ביאות שבתורה, שבכולם נאמר "והיה כי תבואו", "והיה כי יביאך", וכאן הוא אומר "בבואכם". ללמדך, שמכיון שנכנסו לארץ - מיד נתחייבו בחלה.

ניכר אם כן, שהכמות המשותפת אינה מקרית אלא שמצוות הפרשת חלה נמשכת מן המן.

המשכיות זו מלמדת אותנו שגם הלחם היוצא מן הארץ יכול להיות באותה מדרגת קדושה של הלחם מן השמים, ואף למעלה ממנו. אך זאת בתנאי שירימו ממנו תרומה לד'. כלומר, כאשר מבטלים את הרצון האנושי, הגשמי והשכלי, כלפי רצון ד' - אז יצירה אנושית הופכת להיות בעלת ערך רוחני-קדושה. מוטיב זה קיים בכל המצוות שבתורה אך מודגש ביתר תוקף בהפרשת חלה, הנעשית סמוך מאוד לאכילה.

המרגלים לא הכירו את ענינה של ארץ ישראל, שהיא להעלות את החומר למדרגת קדושה. לכן, כאשר ראו את החומרות שבה מאסו בה. לכן הקב"ה מצוה על מצוות חלה מיד לאחר פרשת המרגלים. וזה כדי להבהיר לישראל שבכניסתם לארץ ישראל אינם יורדים ממדרגתם הרוחנית אלא להיפך. כי עיקר עבודתם בארץ ישראל היא להעלות את העולם החומרי ולקדשו (עפ"י שפת אמת פר' שלח).

לפי זה אפשר להבין את חטא האכילה מעץ הדעת. נאמר במדרש שמצוות חלה ניתנה דוקא לאשה כי היא קלקלה את האדם הראשון שהיה גמר חלתו של העולם (ב"ר יז, ח). כנראה שהקלקול גרם לנתינת ערך לצד האנושי, השכלי והחומרי על חשבון ההכרה בגדלות הבורא ובהתבטלות כלפיו. לכן בהפרשת

חלה האשה מתקנת את חטאה. היא מגלה במצוה זו שכאשר מרימים תרומה לד' מלחם הארץ הופכים אותו ללחם מן השמים. כלומר ההתבטלות כלפי הקב"ה מפיחה קדושה בכל. ומכאן החשיבות ללמד במיוחד את בנות ישראל את הלכות הפרשת חלה.

לימוד רעיון המצוה מקרב את המצוה ללב, ולכן חשוב לעסוק בו. אמנם יש רעיונות אחרים במצוה זו. אך להערכת הרעיון המובא לעיל מביא את כל מי שחונך על יסודות היהדות להזדהות עם המצוה. מה עוד שלפי רעיון זה יש ערך לקיומה אף בימינו, כאשר אנו רק שורפים את החלה שהפרשנו ולא נותנים אותה לכהנים. אפשר להביא את הבנות ללימוד זה ע"י דף עבודה ודף מקורות. התלמידות יעברו ממקור למקור דרך שאלות מתאימות וינתחו מקרים שונים. וכך בעצמן יגיעו למסקנה שדוקא הרגשת האפסות כלפי ד' היא אשר מביאה יצירה שהיא באמת בעלת ערך.

מדרשת "התורה והארץ" מפעילה תכנית לימודים לבנות המצווה בנושא כשרות המזון והמצוות התלויות בארץ. אחת הסדנאות בתכנית זו עוסקת בהפרשת חלה. מטרת התכנית היא למסור לתלמידות ידע הלכתי והדרכה מעשית בנושא זה, כדי להעלות את רמת הידע והמודעות שלהן למצוה. הסדנא כוללת פעילות בת שני שיעורים. השיעור הראשון הוא תיאורטי והשיעור השני הוא מעשי.

בשיעור הראשון הבנות מתחלקות לארבע קבוצות. קבוצה ראשונה מבררת מה הכמות שצריך להפריש. הדבר נעשה ע"י משחק מקורי המבוסס על שאלות ותשובות כשרק תשובה נכונה מאפשרת להמשיך במשחק. קבוצה שנייה מפענחת כתב חידה המלמד אלו מרכיבים צריכים להיות בבצק כדי להתחייב בהפרשת חלה. קבוצה שלישית לומדת בעזרת חמישה כתבי חידה הבנויים בשרשרת מהי כמות הבצק החייבת בהפרשת חלה. קבוצה רביעית לומדת בעזרת משחק דומינו מה עושים בחלק שהופרש לחלה כשכל ישראל היו בארץ ומה עושים איתו היום בארץ ובחו"ל. לאחר שכל קבוצה הגיעה למסקנות - עורכים סיכום בכיתה, כשכל קבוצה מלמדת לשאר הקבוצות את מה שלמדה.

בשיעור השני הבנות מקבלות קמח נפות וקערות. הן מנפות את הקמח, מוסיפות מים ולשות בצק. מבצק זה הן מפרישות חלה ואח"כ כל בת אופה לעצמה בכיתה פיתה כשרה למהדרין. המדרשה מביאה את כל הציוד לבית הספר, כולל תנורים וכל השאר.

נראה לנו שתלמוד כזה יביא בעזרת ה' את הבנות גם לידי מעשה.

מאיר פרנקל - מדריך חקלאי

טיפול במטעים לקראת שנת השמיטה

סיכום ניסוי בגיזום אפרסק

מבוא

מגדלים אפרסקים ונקטרינות בכל אזורי הארץ על שטח של כ-30,000 דונאם. קיימים זנים רבים, הנבדלים ביניהם במועדי ההבשלה, איכות הפרי ודרישות הצינון. איזורי הנטיעה השונים (השפלה, ההר הגבוה וכו') נקבעים בהתאם לתכונות הזנים השונים.

רקע חקלאי

האפרסק שיך לקבוצת הפירות הגלעיניים הנשירים. הקבוצה כוללת: אפרסק, משמש, שזיף, שקד גודגון. בין שאר הטיפולים השונים שמקובל לבצע במטע, מבצעים גם גיזום חורפי מדי שנה, לפני התעוררות העצים באביב.

לגיזום יש מספר מטרות: 1. עיצוב העץ. 2. הבטחת צימוח שנתי. 3. ויסות היבול. 4. דילול פרי (קביעת כמות היבול בהתאם לגודל העץ). 5. מניעת צפיפות יתר של העלוה לצורך החדרת אור. 6. גודל עץ רצוי.

באפרסק חייבים לבצע גיזום בכל שנה (לעומת מינים אחרים בהם ניתן למצוא פתרונות אחרים). הימנעות מגיזום באפרסק תגרום נזק ליבול ולעץ, הפרי שיתקבל - לא יהיה באיכות מסחרית (קטן מיד). בנוסף לכך, בגלל חוסר צימוח, לא מובטח גם היבול לשנה שלאחר מכן. הסיבה לכך היא, שבאפרסק הפרי גדל על ענפים חד-שנתיים בלבד (ענפי פרי). על מנת להבטיח יבול מסחרי יש צורך במאות ענפי פרי (באורך כ-40 ס"מ כ"א) בכל עץ. כדי לגרום להיווצרות מספר מספיק גדול של ענפים חד-שנתיים - יש צורך בביצוע גיזום נמרץ. הפצעים שגורם הגיזום גורמים לגירוי המביא לצימוח נמרץ ולגידול ענפי פרי צעירים עליהם גדל הפרי. (במינים אחרים הפרי נישא על דורבנות המתקיימים מס' שנים). לכן מקובל לגזום באפרסק כ-25-30% מהענפים בכל שנה.

מטרת הניסוי

בשנת השמיטה אסור לבצע גיזום שמטרתו עידוד הצימוח והמרצתו. היות ובאפרסק הצימוח הינו חיוני לקבלת פרי, כפי שהוסבר לעיל, יש למצוא תחליף לגיזום המבוצע בד"כ בחורף. מטרת הניסוי היתה לבצע גיזום בסוף הקיץ, לאחר הקטיף ולפני ראש השנה, ולבחון מה תהיה השפעתו של הגיזום על העץ והיבול.

שיטת הניסוי

לביצוע הניסוי נבחר המטע של בית-יתיר שבדרום הר חברון. בחלקת נקטרינה מזן "ארלי סנגרנד". זמן הבשלת הפרי הוא בתחילת יולי. החלקה נגזמה מכנית בגיזום שדרה וגובה, חזק יותר מהמקובל, כחודש לאחר סיום הקטיף (באמצע חודש אוגוסט, קיץ תשנ"ג). נבחרו 4 שורות שבהן בוצעו הטיפולים. טיפול א': מיד לאחר הגיזום המכני בוצעו השלמת הגיזום, והקצרות באופן ידני. בלי דילול ענפי פרי מיותרים.

טיפול ב': הגיזום הידני המשלים בוצע בחודש ינואר כולל דילול ענפי פרי. (דילול מוגבל כדי שלא לעורר צימוח). בכל טיפול היו 5 חזרות, 3 עצים בכל חזרה. בכל חזרה סומן עץ אחד שהפרי שלו נקטף באופן סלקטיבי לפי הוראות המגדל. בכל קטיף נשקל הפרי הקטוף מכל עץ וכן נשקלו 50 פירות ולפי משקלם הממוצע נקבע גודל הפרי.

תוצאות

מועדי הקטיף בקיץ תשנ"ד: 5.7, 8.7, 11.7, 15.7, 18.7

הטיפול	משקל ממוצע לעץ	משקל ממוצע לפרי
א	81.582 ק"ג	91.12 גר'
ב	74.520 ק"ג	95.3 גר'

דיון ומסקנות:

היבול בטיפול א' (גיזום לפני ראש השנה) היה גבוה יותר אך הפרי היה קטן יותר (ללא מובהקות סטטיסטית). ההסבר לכך הוא כי בטיפול זה הוסרו פחות ענפי פרי מהמקובל, דבר שגרם לפרי רב יותר אך קצת יותר קטן. היבול בטיפול א' היה 4 טון לדונם (לפי 50 עצים לדונם). יש לציין כי בטיפול א' לא ניכרו כל נזקים ויש מספיק צימוח לקבלת יבול בשנה שלאחר השמיטה. שיטה זו של ביצוע גיזום מכני בקיץ ומיד לאחריו השלמת הגיזום באופן ידני היא שיטה מעשית בהחלט. שיטה זו עשויה להתאים לכל הזנים הנקטפים עד סוף חודש אוגוסט. לגבי זנים שנקטפים מאוחר יותר יש לבצע ניסויים נוספים. הניסוי בוצע כאמור בשנת תשנ"ג. בשנת השמיטה תשנ"ד לא ניתן היה, כמובן, לחזור על הניסוי. אך מיד לאחר ראש השנה תשנ"ה ביצענו גיזום. יש להמשיך בניסוי לפחות עוד שנה אחת נוספת ע"מ שניתן יהיה להסיק מסקנות סופיות.

תודתי נתונה לדני דרמון, מרכז מטע בית יתיר, ולצוות המטע - על עזרתם הרבה בביצוע הניסויים.

מאיר פרנקל - מדריך חקלאי

טיפול במטעים לקראת שנת השמיטה

סיכום ניסוי בגיזום אפרסק

מבוא

מגדלים אפרסקים ונקטרינות בכל אזורי הארץ על שטח של כ-30,000 דונאם. קיימים זנים רבים, הנבדלים ביניהם במועדי ההבשלה, איכות הפרי ודרישות הצינון. איזורי הנטיעה השונים (השפלה, ההר הגבוה וכו') נקבעים בהתאם לתכונות הזנים השונים.

רקע חקלאי

האפרסק שייך לקבוצת הפירות הגלעיניים הנשירים. הקבוצה כוללת: אפרסק, משמש, שזיף, שקד גודגדן. בין שאר הטיפולים השונים שמקובל לבצע במטע, מבצעים גם גיזום חורפי מדי שנה, לפני התעוררות העצים באביב.

לגיזום יש מספר מטרות: 1. עיצוב העץ. 2. הבטחת צימוח שנתי. 3. ויסות היבול. 4. דילול פרי (קביעת כמות היבול בהתאם לגודל העץ). 5. מניעת צפיפות יתר של העלוה לצורך החדרת אור. 6. גודל עץ רצוי.

באפרסק חייבים לבצע גיזום בכל שנה (לעומת מינים אחרים בהם ניתן למצוא פתרונות אחרים). הימנעות מגיזום באפרסק תגרום נזק ליבול ולעץ, הפרי שיתקבל - לא יהיה באיכות מסחרית (קטן מיד). בנוסף לכך, בגלל חוסר צימוח, לא מובטח גם היבול לשנה שלאחר מכן. הסיבה לכך היא, שבאפרסק הפרי גדל על ענפים חד-שנתיים בלבד (ענפי פרי). על מנת להבטיח יבול מסחרי יש צורך במאות ענפי פרי (באורך כ-40 ס"מ כ"א) בכל עץ. כדי לגרום להיווצרות מספר מספיק גדול של ענפים חד-שנתיים - יש צורך בביצוע גיזום נמרץ. הפצעים שגורם הגיזום גורמים לגירוי המביא לצימוח נמרץ ולגידול ענפי פרי צעירים עליהם גדל הפרי. (במינים אחרים הפרי נישא על דורבנות המתקיימים מס' שנים). לכן מקובל לגזום באפרסק כ-25-30% מהענפים בכל שנה.

מטרת הניסוי

בשנת השמיטה אסור לבצע גיזום שמטרתו עידוד הצימוח והמרצתו. היות ובאפרסק הצימוח הינו חיוני לקבלת פרי, כפי שהוסבר לעיל, יש למצוא תחליף לגיזום המבוצע בד"כ בחורף. מטרת הניסוי היתה לבצע גיזום בסוף הקיץ, לאחר הקטיף ולפני ראש השנה, ולבחון מה תהיה השפעתו של הגיזום על העץ והיבול.

ב. ירקות עלים (גידול רגיל, בשטח פתוח)

ארטישוק: נבדקו 7 ראשים וכולם נמצאו נגועים. בכל אחד מהם נמצאו 8 חרקים בממוצע (בעיקר כנימות עלה). החרקים נמצאו גם בעלים הפנימיים.

בצל ירוק: בחודש טבת נבדקו 19 ראשים. 11 מתוכם נמצאו נגועים בזחלים צעירים של תריפסים. בתחילת שבט נבדקו 17 יחידות. 15 מתוכם נמצאו נגועות. בכל אחת מהן נמצאו 3 חרקים. רוב החרקים נמצאו בתוך מינהרות בעלים הירוקים. לאחר שבוע נבדקה כמות נוספת של 33 יחידות. רק 7 מתוכם נמצאו נגועות, ובכל אחת מהן נמצא רק חרק אחד. החרקים נמצאו בחלקים שונים של הירק.

ברוקולי: עקרת בית קנתה ברוקולי שנראה לה נקי, בתחילת שבט. היא שלחה דגימה למעבדה לאחר שבדקה גם בעצמה, והברוקולי אכן נמצא נקי.

חסה: בחודש שבט נבדקו 8 ראשים. כולם נמצאו נגועים ב-5-6 חרקים בממוצע בכל אחד. החרקים נמצאו גם בעלים היותר פנימיים.

בסוף טבת נערך ביקור לבדיקת מתקן תעשייתי מיוחד לשטיפת חסה לשם הכנת סלטים. נלקחו דגימות מכל שלבי העבודה:

בראש חסה שנפסלה ולא התקבלה, נמצאו 712 חרקים (!) ממינים שונים. בראש חסה שהתקבלה לשטיפה נמצאו 33 חרקים, בעיקר כנימות עלה. נבדקו 5 עלים חיצוניים שעברו את השטיפה הראשונה, אך נזרקו במהלך העבודה, נמצאו 23 חרקים. נלקחה דגימה של חסה קצוצה לאחר השטיפה השנייה אך לפני הייבוש (כ-650 גר'). נמצאו 8 חרקים חיים ועוד כ-25 גופים שבלוליים בלתי מזוהים, נשלים וביצים. בשקית חסה מוכנה לשיווק (950 גר') נמצאו 11 כנימות מתות, 15 נשלים, ו-12 גופים שבלוליים בלתי מזוהים.

כוסברה: בתחילת שבט נבדקו 3 חבילות (כ-300 גר', כ-400 ענפים) ובהם נמצאו 5 חרקים. לאחר שבועיים נבדקה עוד חבילה (כ-185 ענפים) ובה נמצאו 15 חרקים (בעיקר כנימות עלה). לאחר שבוע נוסף נבדקו עוד 4 חבילות (כ-400 גר', 630 ענפים) ונמצאו בהם 6 חרקים.

כרוב אדום: בתחילת שבט נבדקו 4 ראשים. 3 מהם היו נקיים, ואחד היה נגוע ב-2 חרקים (זחלי תריפס) בעלים החיצוניים (1-3). לאחר שבוע נבדקו עוד 5 ראשים. 4 מהם היו נגועים בעלים החיצוניים, 3 חרקים בממוצע בכ"א. לאחר שבוע נוסף נבדקו עוד 4 ראשים. 3 היו נקיים ורק באחד מהם נמצאו שני חרקים מתים בעלה החיצוני.

כרוב לבן: בחודש טבת נבדקו 5 ראשים. כולם נמצאו נגועים בעלים החיצוניים, בעיקר תריפסים, 2-3 חרקים בממוצע בכל ראש. ב-2 ראשים נמצאו חרקים מפוררים בעלים הפנימיים. בתחילת שבט נבדקו 5 ראשים, וכולם נמצאו נגועים. בכל אחד מהם נמצאו 7 חרקים בממוצע. רוב החרקים נמצאו בעלים החיצוניים, אבל נמצאו כמה חרקים וסימני כירסום בעלים היותר פנימיים (שיכבה 4-7). לאחר שבוע נבדקו עוד 5 ראשים ו-4 מהם נמצאו נגועים ב-2 חרקים בממוצע. הנגיעות נמצאה רק בעלים החיצוניים (1-3).

כרובית: בתחילת שבט נבדקו 3 ראשים, וכולם נמצאו נגועים. בכל אחד מהם נמצאו 4 חרקים. בנוסף לכך, נמצאו חרקים על העלים החיצוניים העוטפים את התפרחת. לאחר שבוע נבדקו עוד 4 ראשים וגם הם נמצאו נגועים. אך בכל אחד מהם נמצאו רק 1-2 חרקים. לאחר עוד שבוע נבדקו עוד 4 ראשים וגם אז כולם נמצאו נגועים. בכל אחד מהם נמצאו 3 חרקים, בתפרחות ובעלים.

סלרי: בחודש טבת נבדקו 5 ראשים. כולם נמצאו נגועים (בעיקר אקרויות), 7 חרקים בממוצע בכל ראש. בתחילת שבט נבדקו 4 ראשים. בכל אחד מהם נמצאו 1-2 חרקים. רוב החרקים נמצאו בקלחים החיצוניים, אבל חלק נמצאו בקלחים הפנימיים. לאחר שבועיים נבדקו עוד 5 ראשים. בכל אחד מהם נמצאו 3 חרקים. החרקים נמצאו בכל חלקי הסלרי.

פטרוזיליה: בחודש טבת נבדקו 4 חבילות (כ-400 גר', שהם כ-240 ענפים). נמצאו 40 חרקים, בעיקר כנימות עלה. בחודש שבט נבדקו 5 חבילות (כ-500 גר', 360 ענפים). נמצאו 21 חרקים, בעיקר עכבישים וכנימות עלה.

שמיר: בחודש טבת נבדקו כ-500 גר' (330 ענפים). נמצאו כ-90 חרקים, בעיקר זחלים של תריפסים. באמצע שבט נבדקו 2 חבילות (כ-200 גר', 175 ענפים). נמצאו 26 חרקים, בעיקר זחלים בתוך מנהרות, וכנימות עלה. לאחר מספר ימים נבדקו עוד 5 חבילות (כ-500 גר', 580 ענפים) ונמצאו בהם רק 7 חרקים.

שומר: באמצע שבט נבדקו 5 ראשים. כולם היו נגועים (2 חרקים בכל ראש) עד השיכבה השישית. כמעט כל החרקים ירדו בשטיפה במים קרים.

תירס: נבדקו 7 קלחים. בשלושה מהם נמצאו חרקים בין הגרגרים (1-2 בכל קלח).

ג. קמח וקטניות

אפונה יבשה: נבדקה שקית אחת (1/2 ק"ג). נמצא חרק אחד בכל השקית.

אורז: נבדקה שקית אחת (1 ק"ג). נמצאו 3 חדקניות.

שומשום: נלקחו דגימות משלושה מפעלים. כל דגימה היתה כ-500 גר'. בשנים מהמקומות השומשום נמצא נקי לחלוטין. במקום אחד נמצאה בו חיפושית אחת גדולה.

קמח: באמצע טבת נלקחו דגימות של קמח משלושה מפעלי מזון (מאפיית לחם, מפעל מזון וקונדיטוריה). בדגימות של הקמח שלא עבר ניפוי - נמצאו עשרות חרקים בכל דגימה. הדגימות של הקמח המנופה עברו ניפוי בנפה של 80 מש. הקמח נמצא נקי.

ד. ירקות מעובדים

כרובית: נבדקו 3 קופסאות שימורים של ירקות מעורבים מוחמצים, ובהם כרובית. על התווית נכתב שהכרובית גדלה ונקטפה בחדשי החורף הקרים (בשנה שעברה) והיא נקיה מחרקים. בבדיקה לא נמצאו חרקים!

תות שדה: ממפעל לריבות נלקחה דגימה של 250 גר' תות שדה שהוצא מהקפאה לקראת הכנת הריבה. התות נמצא נקי לגמרי.

חומוס: ממפעל לסלטים נלקחו דגימות (כ-200 גר') של חומוס לאחר שריה ובדיקה מידגמית ע"י משגיח הכשרות. בחומוס המיועד לשיווק כשהוא טחון - נמצאו 2 גרגרים נגועים. החומוס המיועד לשיווק כשהוא מבושל ושלם - נמצא נקי.

כרוב אדום: ממפעל לסלטים נלקחה דגימה של כרוב לאחר בדיקה מידגמית ע"י המשגיח ושטיפה יסודית במפעל. הדגימה נמצאה נקיה.

הרב זאב וייטמן

הפתרון לכעית השמיטה במטעים - תגובה

במאמרו ("אמונת עתיד" 2) דן הרב יואל פרידמן (להלן הרי"פ) בשאלה החשובה: מה עדיף במטעים? היתר מכירה או אוצר בית דין? דנתי בשאלה זו בהרחבה בספרי "לקראת שמיטה ממלכתית במדינת ישראל". ושם נימקתי בפרוטרוט מדוע אין להסכים עם הגישה שמציג הרי"פ בדבריו, ושעלינו לעודד ולחזק את קיום מצוות השמיטה במסגרת אוצר ב"ד, ולא לסגת חזרה אחרונית להסתמכות על היתר המכירה כהצעת הרי"פ. במסגרת זו, אסתפק רק בתגובה קצרה ובראשי פרקים:

אם אמנם האלטרנטיבה להיתר המכירה הינה - כפי שמניח הכותב - אוצר ב"ד פיקטיווי שמגמתו לתת גושפנקה לעיבוד המטעים ולמסחר בפירות באופן רגיל - ניתן להבין את עמדתו ולהסכים עימה, אך כיון שלענ"ד ניתן לבנות מערכת אוצר ב"ד אמיתית גם בהיקפים רחבים - הרי שאין ספק שעלינו לעודד את בעלי המטעים לבחור בדרך של קיום מצוות השמיטה באמצעות אוצר ב"ד, ולא להפקיעה בדרך של היתר המכירה.

הצבת שתי האלטרנטיבות, באופן בו עושה זאת הרי"פ, של היתר מכירה מול היתרים אחרים - מחטיאה את האמת, כיון שהיחס הנכון בין שתי הדרכים הוא כאמור לעיל, שדרך אחת מפקיעה את חובת המצווה מעיקרא, וזולתה - מציעה דרכים לקיימה.

אין זה נכון כלל מה שמביא הרי"פ שאת כל המלאכות התירו ושי"לא נשאר מהשמיטה כלום". החקלאים הרבים עימם היינו בקשר בשנת השמיטה, וב"ה מדובר בחקלאים מעשרות יישובים - יעידו כולם שהם חשו היטב היטב את שנת השמיטה, מחודש-חודשיים לפני תחילת השמיטה, כאשר עסקו בגיזומים או בדישונים לקראת השנה השביעית, ולאורך כל מהלך עבודות החורף - שנעשו כולם רק לאחר התייעצות עם רבניהם ועל פי הנחיות הלכתיות שקיבלו. ואם היו בודדים שחרגו, הרי לא על פיהם שופטים את הכלל, ולא על פיהם בונים ומתכננים את השמיטות הבאות, ובודאי שלא בגללם מקבלים החלטות הרסניות לשמיטות הבאות.

אין ספק שצריך ואפשר לבנות את מערכת אוצר ביה"ד באופן שהחקלאים ירגישו ויחוו כשכירים ולא כבעלי הפירות, ועיקר עבודתו היומיומית של ביה"ד צריכה להיות מוקדשת למטרה מרכזית זו, כשהצלחתו או כשלוננו של ביה"ד נבחנים ונימדדים בנקודה זו. מהי הדרך המומלצת להגיע ליעד נכסף זה? בכך עסקתי בהרחבה בספרי "לקראת שמיטה ממלכתית במדינת ישראל", ואכמ"ל.

עד כאן באופן כללי, ועתה אתיחס למספר פרטים במאמרו של הרי"פ:

א. הנושא של הרחבת רעיון אוצר ב"ד על העיבודים והשימוש בו כלפי הבעלים - איננו "הערמה", ואיננו דוחק כלל כפי שהסברתי בהרחבה בספרי "לקראת שמיטה ממלכתית במדינת ישראל" (פרק י"א סעיפים 2-3 ובהערות 3, 5 ו-6 שם). דווקא כיון שהפירות יהיו הפקר ובעה"ב איננו יכול לסחור בהם, הרי פשוט שאת העיבודים המותרים צריך לעשות ב"ד כנציג הציבור ולמענו, וממילא פשוט, שהוא יכול לגבות את הוצאותיו שלו מהציבור. אין כאן הרחבה של "אוצר ב"ד" אלא הרחבה בעבודות ביה"ד הנחוצות כדי שיהיו לו פירות על מנת לחלק במסגרת אוצר ביה"ד.

ב. השימוש של רעיון אוצר ביה"ד כלפי הבעלים דוקא - הינו לכתחילה משלוש סיבות:

1. זו האלטרנטיבה הזולה ביותר לביה"ד וממילא היא האלטרנטיבה העדיפה מבחינת הציבור.
2. יש בכך סיוע לשובתי שביעית שמפקירים את שדותיהם ובלקחתם לעבודה כשלוחי ב"ד יש משום תמיכה בשומרי שמיטה.
3. בעלי השדות אינם חייבים להסכים ולתת לביה"ד להיכנס ולבצע את העבודות הנחוצות בשדותיהם המופקרות, ולכן הם יכולים להתנות זאת בלקחתם לעבודה זו כשכירים. ואם ביה"ד מעוניין לדאוג לכך שלציבור יהיו פירות - הרי אין כל פסול בהעסקת בעלי המטעים כשכירים.

ג. הקביעה שקובע הרי"פ במאמרו שיש הבדל בסיסי בין היתר המכירה לבין ההיתרים האלטרנטיביים בכך שהיתר המכירה מבוסס על סוגיות ברורות ואילו ההיתרים האחרים מחודשים לחלוטין והינם "תורה שאין עימה בית אב" - הינה קביעה שרירותית. וכמובן ניתן לטעון את ההיפך הגמור, שאוצר ביה"ד מבוסס על סוגיות ברורות בע"ז של "לאוקמי אילנא" ובמ"ק של היתר מלאכות דרבנן משום "פסידא" ועל תוספתא מפורשת המובאת גם ברמב"ן, בשעה שהיתר המכירה הינו חידוש הלכתי שאין לו כל תקדים וכל בית אב בבבלי, בירושלמי ובדברי הראשונים.

ובדרך אגב גם אם היתר זה מבוסס הלכתית - הרי שיישומו המעשי בדרך של מכירה כללית - רחוק מלהיות פשוט. ובמקרים בהם אין ברירה אלא להסתמך על היתר המכירה היינו צועדים צעד משמעותי קדימה לו היינו "מפריטים" את המכירה הכללית ועורכים מכירה פרטית בכל מקרה צורך ודחק באופן נפרד ומבטיחים בכך יותר דעת קונה ומקנה. וראה מה שהרחבתי בענין בספרי (פרק א' ובעיקר בסעיף 8 שם עמ' 48).

ד. הרי"פ צודק בטענתו שהגדרת "לאוקמי אילנא" אינה עולה בקנה אחד עם המלאכות הנעשות במטעים כיום, אך יש בדבריו התעלמות מוחלטת מסוגיא

ארוכה ומפורטת בריש מ"ק - סוגיית "במקום פסידא לא גזרו חכמים", שהיא הסוגיא העיקרית המשמשת בסיס להיתר המלאכות בימינו, והיא המקור לדבריו של החזו"א בענין שיעור הנזק הנחשב להפסד.

על היחס בין היתר "פסידא" ובין היתר "לאוקמי" ועל גבולות היתרים אלו - הרחבתי בספרי (שם פרק ב'), והמעין שם ופרקים שלאחריו יראה שכלל וכלל לא מדובר בהיתרים סיטונאיים ללא גבולות, והתמונה האמיתית שצריכה להדריך את ביה"ד שונה לחלוטין מזו המצויירת במאמרו של הרי"פ.

בענין שיעור שיטת שנאמר בשם החזו"א הרחבתי שם (בהערה 11). ולענ"ד, אע"פ שהגדרת "פסידא" נתונה בכל מקום לשיקול דעתם של חכמים, ומצאנו שגם פסידות קטנות הרבה יותר קטנות הוגדרו כפסידא ע"י חכמים ומורי הוראה, בכל אופן שמועה זו סותרת דברים כתובים של החזו"א, ולכן א"א להשתמש בקריטריון זה לגבי כל מלאכה. עיי"ש.

ה. הרי"פ קובע ששיטת התחשיב של התשלום בקבלת הפרי חייבת להיות מנותקת לגמרי מההיצע והביקוש כי בלעדי זה מתרוקנת מהותו של אוצר ב"ד. ולענ"ד, יש כאן ערוב פרשיות - ויש חילוק והבחנה בין התחשיב ובין התשלום בעת קבלת הפרי, וכדהלן:

התחשיב שעל פיו משלמים לחקלאי בודאי שצריך להיות מנותק מההיצע וביקוש, כיוון שהוא שכיר ושכרו ישולם בהתאם למה שנקבע מראש. אם כי גם כאן, א"א לשלול לחלוטין ב"ד שיעשה מראש הסכם קבלני עם שכיריו שהם יקבלו, למשל, 90% מהתשלום שהיו מקבלים במסחר רגיל, אם על פי הערכתו תשלום זה הינו תמורה הולמת לפועליו עבור עבודתם, או אם הוא חושש שאין הוא מסוגל לסכום קבוע מראש. וראה מה שהרחבתי בענין זה בספרי (שם, פרק י"א סעי' 6 והע' 12). ובתי דין רבים נוהגים כך לגבי שכירים אחרים העוסקים בקטע של חלוקת הפירות עבורם כאשר נקבע שהעוסקים בחלוקת הפירות יקבלו, למשל, 10% מהתמורה עבור הפרי כשכר חלף עבודתם, וזאת מבלי לערוך חישוב מדוייק של הוצאותיהם. וכפי שמקובל בשוק החופשי לגבי עובדים בשיווק ובמכירת פירות, שהם מקבלים אחוז מסויים מהסכום שגבו עבור הפירות. לעומת זאת, כאשר דנים בדרך הגביה מהציבור, זו בהחלט יכולה להיות קשורה למחירי השוק הנקבעים על פי היצע וביקוש, כיוון שבדרך אחרת לא יצליח ביה"ד לגבות את הוצאותיו והוא גם עלול לגרום למסחר אסור בפירות. ועל כל הנ"ל הרחבתי בספרי (שם, פרק י"א סעי' 7).

ז. הקביעה של הרי"פ שהתחשיב וקביעת המחיר חייבים להיות בנויים אך ורק על ההוצאות הצדדיות של החקלאי ושל השיווק ושכל סטיה מגישה זו הופכת את ביה"ד להיות סוחר שביעית - גם היא מוטעית, ומתבססת על ההנחה שביה"ד מאשר לחקלאי לגבות את הוצאותיו שלו. ולא כך הוא. ביה"ד מקבל על עצמו התחייבויות כדי לספק פירות לציבור והוא רשאי לגבות את הוצאותיו שלו (של

ביה"ד). וכל הוצאה שהיתה לביה"ד בטיפול בפירות וכל ההתחייבויות שלו לקבלניו ולפועליו כדי לספק פירות לציבור צריכה להיות מכובדת, וכדי שביה"ד יוכל לעמוד בהתחייבויותיו אלו - הוא רשאי לגבות את הסכומים הנחוצים לו לשם כך מהציבור.

ז. הסיפור של ביה"ד שסיכם על תמורה מסוימת וכשהתברר שמחירי השוק גבוהים דרשו החקלאים תוספת וקיבלו - "מבוסס על סיפור אמיתי", אך בצורה שהוא הובא ע"י הרי"פ יש משום עיוות ועוול גם לביה"ד גם לחקלאים. הבעיה שם היתה שלא היה סיכום ברור, והתוספת ניתנה רק לאחר דיון ארוך ונוקב בביה"ד שהשתכנע שהסכום שנקבע מראש אינו מכסה את הוצאות החקלאים. עדכון הסכמים הינו דבר מקובל בין עובדים למעבידים לכן אין בסיפור כדי להעיד על כך שאוצר ביה"ד פעל ח"ו כפיקציה. פירוט נוסף בענין זה הבאתי במאמר לסיכום אוצר ביה"ד של תנובה, שיתפרסם בעז"ה בספר לזכרו של הרב יחזקאל דאום זצ"ל.

ח. הצעת הרי"פ לחתום על היתר מכירה וגם לעשות אוצר בית דין - איננה מעשית, והיא תביא לכך שינהגו במטעים ובשיווק הפירות כרגיל בכל שנה, וראה מה שכתבתי על כך במבוא לספרי (הערה 4).

גם המסקנה, שאוצר ביה"ד יכול להיות סביר רק כל עוד מדובר בהיקף קטן - נסתרת מסיפור ההצלחה של אוצר ביה"ד לכרמי יין שחילק מיליוני בקבוקי יין ומיץ ענבים בכל רחבי הארץ במחירי עלות בלבד. ואע"פ שבפירות הדבר קשה ומסובך הרבה יותר ויש הרבה מה לשפר ולתקן - הכיוון צריך להיות במעלה הדרך המובילה אל הר בית ה' ולא במדרון היורד והמתרחק ממנו.

מהנעשה והנשמע במכון התורה והארץ

במכון

- * נסתיימה הכנת התשתית לבנין הקבע של המכון, בגודל של 860 מ"ר. סיום הבניה מתוכנן לעוד חצי שנה.
- * ביום שני, ט"ו בשבט תשנ"ה, התקיים בבית הכנסת "ישורון" בירושלים - יום העיון הארצי ליישום ההלכה בחקלאות המודרנית. השתתף ציבור מגוון שהגיע ל-350 איש. השנה עסק יום העיון בכמה נושאים במצוות התלויות בארץ ובדיני החרקים במזון.
- * צוות המחקר התורני קיים מספר סיורים במפעלי מזון, כדי לעמוד על סדרי הכשרות בהפרשת תרומ"מ ובבדיקת החרקים.
- * לאחר הפסקה של חדשיים, מתחדשת הקלטת השיעורים במערכת ה"נחייג ונשמע". השיעורים עוסקים ב"כשרות המזון בתוצרת חקלאית". ניתן לחייג ולשמוע בשני מוקדים: ברחובות - 08-943770, ובבני ברק - 03-5782770.

במחלקה המדעית

- * נערך סיכום של המחקר המדעי בנושא "גידול ירקות עלים במצע מנותק". בין הדברים שנחקרו: השפעת איכות השתילים על היבול, השוואת סוגי דשנים שונים על היבול, התמודדות עם החום בחממה בימות הקיץ ועוד.
- * מערכת הפיקוד של חממת המחקר, שחובלה ע"י פורעים ערבים לפני כחדשיים - שוקמה, וחודש המחקר החקלאי בגידול ירקות עלים ללא חרקים. הנושאים הנחקרים עתה: התאמת זנים חדשים של חסה ושיטות הזנה חדשות בירקות עלים.
- * המעבדה לבדיקת חרקים - הורחבה. לצוות המחקר הצטרפו עוד שתי לבורנטיות. ונפתחה מעבדה נוספת, לבדיקת קטניות. תוצאות הבדיקות מסוכמות מידי חודש ונשלחות לכל ועדי הכשרות.

במדרשה

- * ביום חמישי, כ"ו בטבת תשנ"ה, התקיים בקרית החינוך במעלות - יום עיון איזורי בנושא: "המצוות התלויות בארץ במערכת הכשרות". השתתף ציבור מגוון של כ-80 איש. התכנית כללה שיעורים בהלכות תרומות ומעשרות, ערלה וחרקים במזון.
- * בט"ו בשבט נערך יום עיון ארצי לבנות השירות הלאומי בשיתוף מדרשת הדרום. ההשתלמות נערכה בגן המצוות, בנושא: "ט"ו בשבט והמצוות התלויות בארץ".
- * בגן המצוות בכפר דרום התקיימו סיורים לימודיים לקבוצות משיבת ירושלים לצעירים, ישיבת נחלים, גימלאים מאיזור המרכז ועולים חדשים מרוסיה.
- * בחדשים טבת ושבט עברה התערוכה בנושא: "כשרות המזון" בבתי ספר יסודיים במקומות שונים בארץ. (ביניהם: ירושלים, ראשון לציון, רחובות, נחם, כפר הרא"ה, קרית ארבע וחיפה). בחלק מהמקומות התקיימה במסגרת זו גם פעילות להורים.
- * הרצאות לתלמידי תיכון התקיימו בישיבות תיכוניות (נחלים, אור עציון, כפר גנים ומעלות), באולפנות (סגולה ומירון) ובתיכונים דתיים ("גינול" ו"חורב").
- * הרצאות למבוגרים התקיימו במקומות שונים בארץ.
- * המדרשה יוזמת ימי עיון איזוריים ומגזריים בנושאי המצוות התלויות בארץ וכשרות המזון. במסגרת זו יתקיימו בקרוב ימי עיון באשדוד ובמרכז השומרון.